

Afstudeerproject -- Sint-Truiden.

A.P.Dreimuller
Lessinglaan 76 Utrecht.

Mentoren: prof. dr. ir. C.L.Temminck Groll.
drs C.G. De Dijn.
dr. ir J.C.Visser.
ir. H.de Vries.

INHOUD.

blz.

Uitgangspunt.	1
<u>Deel I.</u>	6
Kaart O, noord-oost België.	7
Ten Geleide.	8
<u>A. Geologische aspecten van het gebied rond St-Truiden.</u>	10
Tekening 1.	11
Tekening 2.	13
<u>B. Historisch onderzoek.</u>	14
1. De geschiedenis vóór de stichting van de abdij.	14
1.a. De prehistorie.	14
Neolithicum.	14
Brons- en ijzertijd.	14
1.b. De Gallo- Romeinse periode.	15
Tekening 3.	16
1.c. De Merovingische periode.	17
1.d. De ontwikkeling van het historisch wegennet.	18
2. De stedelijke ontwikkeling, na de stichting van de abdij.	20
2.a. De stichting van de abdij.	20
2.b. De plaats van de abdij.	22
Tekening 4.	23
2.c. Het ontstaan van een dorp rond de abdij.	24
2.d. De twee rechtsgebieden en hun grens.	24
2.e. De financiële groei van de abdij.	25
2.f. De eerste groeifase van St-Truiden en het ontstaan van de markt.	27
2.g. De verdediging van de stad.	28
2.h. Het verdrag tussen de bisdommen Metz en Luik.	29
2.i. Het verval van de abdij en de hervorming van het exploitatie stelsel.	30
2.j. Het bestuur van de stad tijdens de middeleeuwen.	31
2.k. De tweede groei-fase van de stad.	33
2.l. Latere ontwikkelingen van de stadsplattegrond.	33

	<u>blz.</u>
Tekening 5.	34
Tekening 6.	36
2.m.De landbouw en industrie.	37
Tekening 7.	38
Tekening 8.	39
2.n.De naam van St-Truiden.	41
2.o.De kloosters.	42
Feiten overzicht historisch onderzoek.	45
3. Konklusie.	46
<u>C. De architectuur van St-Truiden.</u>	47
1. De romaanse bouwkunst van het Maasland.	47
2. Andere grote gebouwen	51
3. De evolutie van het woonhuis in St-Truiden tot 1900.	52
4. De stad en het woonhuis.	56
a. Van 1900 tot 1950.	56
b. Van 1950 tot heden.	58
c. Konklusie.	58
<u>D. Beschrijving van de tekeningen.</u>	60
Algemeen.	60
A. Ouderdomskaarten.	60
1. Ouderdomskaart tot 1750.	60
2. Ouderdomskaart 1750 tot heden.	60
3. Ouderdomskaart.	60
4. Ouderdomskaart detailgebied.	60
B. Functie kaarten	61
1. Wonen begane grond.	61
2. Wonen 1 ^e verdieping.	61
3. Wonen 2 ^e verdieping.	61
C. Kwaliteits kaarten.	61
1. Bouwkundige kwaliteitskaart.	61
2. Architectonische kwaliteitskaart.	62
3. Stedebouwkundige kwaliteitskaart.	62
4. Kwaliteitskaart van de puien.	62
5. Rooilijn.	62

	<u>blz.</u>
D. Diversen.	63
1. Geklasseerde Monumenten.	63
2. Bijzonder plan van aanleg.	63
3. Bijzonder plan van aanleg.	63
4. Gewestplan.	63
5. Kapplan.	64
6. Bebouwing 1973.	64
7. Bebouwing 1943.	64
8. Situatie 1915.	64
9. Situatie 1824.	64
10. Materialenkaart.	64
11. Verkeers situatie.	64
12. Parkeerplaatsen.	65
E. Combinatie kaarten.	65
2.	65
3. Stedebouwkundige kaart-E2.	65
4. Stedebouwkundige kaart-C4.	65
5. Stedebouwkundige kaart-C5.	65
F. Gevels detailgebied.	65
G. Straatprofielen detailgebied.	66
H. Historische ontwikkeling van de gevels en gevelwanden.	66
1. Plankstraat-Abdij 1957-1974.	66
2. Markt westgevel 1891-1961-1974.	66
3. Naamsestraat-Schuisbergstraat 1964-1974.	66
4. Tiensestraat-St. Maartensplein 1891-1974.	66
5. Diesterstraat-Markt noord 1891- 1974.	66
6. Nieuwbouw 1960-1975.	66
I. Doordringbaarheid en herkenbaarheid.	67
1. Doordringbaarheid 1900.	67
2. Doordringbaarheid 1943.	67
3. Doordringbaarheid 1973.	67
4. Herkenbaarheid.	67
J. Theatertje.	67
Gevels , doorsneden, plattegronden.	67

	<u>blz.</u>
<u>Deel II.</u>	68
<u>A. Structuurplan Sint-Truiden</u>	69
a. Structuurplan.	69
b. Beschrijving van de kaarten.	72
K1. Ontwerp structuurplan.	72
2. Ontwerp doordringbaarheid.	72
3. Ontwerp verkeersplan.	72
4. Voorstel details reconstructie binnenstad.	72
c. Voorstellen en richtlijnen.	73
<u>B. Het detailgebied.</u>	76
I. Inventarisatie en huidig beleid.	76
1. De onderwijsfunctie in het abdijcomplex.	76
1a. Ontstaan en groei.	76
1b. Huidige situatie en de te verwachten ontwikkeling.	77
2. Ziekenzorg ten noorden van het abdij-complex.	78
2a. Ontstaan en groei.	78
2b. Huidige situatie en de te verwachten ontwikkeling.	79
3. Het gebied ten noord-westen van de abdij.	81
3a. Ontstaan en groei.	81
3b. Huidige situatie en de te verwachten ontwikkeling.	81
II. Aantekeningen van visuele kwaliteiten.	82
III. Stedebouwkundig ontwerp detailgebied.	85
a. Beschrijving stedebouwkundig ontwerp.	85
b. Beschrijving van de kaarten.	88
L1. Detail gebied.	88
2. Conserverings plan.	88
3. Voorstel tot klasering.	88
4. Herkenbaarheid.	88
5. Detail voorstel functiekaart.	88
<u>C. Het theatertje.</u>	89
1. Algemeen.	89
2. Extérieur.	90
3. Intérieur.	91
4. Konstruktie.	93
a. Huidige situatie.	93

	<u>blz.</u>
b. Restauratie voorstel.	93
c. Dimensionering van de kapconstructie.	94
Bibliografie.	100
Stratenplan.	106

Restaureren en alles wat daarmee samenhangt, zijn grote ingrepen in hetgeen ons omringt. Ook de "macht" die de restaurateur heeft mag men niet onderschatten. Bij het denken over restauratie kan men zich niet alleen beperken tot de monumenten en hun technische problemen, maar men is verplicht de mens en hoe hij denkt erbij te betrekken.

Een mens die in een cultuursamenhang optreedt, zal zich in die samenhang en op de daarin heersende beginselen en motieven oriënteren. Ook zal hij grote invloed uitoefenen op de richting van zijn cultuur. Een verantwoording op dit punt is dus allereerst noodzakelijk. De moeilijkheid is natuurlijk wie die mens is. Prof R.C.Kwant heeft in zijn boek Sociale Filosofie hierover de volgende uitspraken gedaan: "De mens is in alles sociaal. Al onze menselijke verrichtingen vertonen, ondanks hun schijnbare eenvoudigheid, een complexiteit, die verwijst naar de scheppingskracht van de gezamenlijke geschiedenis. Bij nader toezien is het ook afdoende duidelijk, dat al ons menselijk doen het resultaat is van leren-doen, en dat het leren-doen plaatsvindt in sociaal verband". Hij bedoelt hiermee dat wij gevormd worden door wat er is en dat we daarnaar handelen. Net zoals ademen kunnen wij kijken, maar hoe wij kijken hangt weer af van wat wij er over geleerd hebben. Wij zijn nooit alleen, als je aardappelen kookt, dan doe je dat in een door anderen vervaardigde keuken en met door anderen gerooide aardappelen. Zelfs het denken verwijst naar anderen, daar je woorden vormt, die niet door jou ontwikkeld zijn. Het is logisch dat je dat als basis neemt, voor elk verder handelen.

Wat de mens nu individueel of gezamenlijk tot stand brengt is wel het beste te zien in hoe hij bouwt, n.l. als hij bouwt dan probeert hij het denken van dat moment in al zijn facetten vast te leggen. Alle factoren spelen een rol

als hij bouwt, ze zijn ook de reden dat hij bouwt. Hij zelf bepaald welke, hoe, wanneer en in welke mate deze factoren worden toegepast. Hij doet dat op basis van zijn denken van dat moment.

Als men door een straat loopt (gehaast of wandelend), dan ziet, hoort en voelt hij die omgeving, merkt kleurverschil op, of ziet dat de straat een bepaalde vorm heeft. Hij ziet gevels en gevelindelingen en voelt de gedachte erachter. Hij is zich dat alles meestal niet bewust maar onderbewust voelt hij de harmonie of disharmonie en deze vormt hem.

Van de Romeinen is nog weinig tastbaars aanwezig. Een collosseum hier en een waterleiding daar. men kan niet zeggen dat de Romeinen direct nog invloed hebben op ons bestaan. Indirect echter wel, immers toen de Romeinen hier door de volksverhuizing ten onder gingen hadden zij hun stempel reeds op de mensen gedrukt en van wat zij gebouwd hadden stond nog het een en ander overeind. Op grond daarvan hebben de mensen, die toen leefden gesloopt en gebouwd. Ook zij ruimen weer het veld, maar niet alvorens hun steentje, met romeinse invloeden over te dragen aan de nieuwe mensen. Kortom de mens heeft als meest complete en meest voorkomende uiting van zijn wezen de gebouwde werkelijkheid en deze bepaald mede het denken van de nieuwe mensen. Dit is ook de waarde van onze gebouwde wereld. Hoe hoger deze kwaliteit ligt des te sterker haar invloed en des te beter is de kwaliteit van wat er daarna gebeurd.

De factoren die de gebouwde werkelijkheid bepalen, de visie, de gedachte, is als het ware de man achter de schermen. Deze moet van een goede kwaliteit zijn wil er iets goeds uit rollen. Wat is echter een goede kwaliteit? Zijn de factoren die nu het bouwen bepalen beter of slechter dan die vroeger het bouwen bepaalden? Mag men aan die factoren gaan sleutelen, hoe moet men dat doen, en heeft het wel zin?

Vergelijken we het probleem met dat van een mens die in moeilijkheden verkeert. We kunnen zo iemand moeilijk helpen. Misschien wil hij wel niet geholpen worden, omdat hij vindt dat hij het wel redelijk doet.

Men kan nu wel of geen hulp bieden. Bied men geen hulp dan zijn er twee dingen mogelijk. Hij leert van zijn situatie door zichzelf te veranderen en hij komt er bovenop. Men mag dan aannemen, dat hij van zijn fouten geleerd heeft en dat hij ze niet meer zal begaan. Hij kan er ook niets van leren en in de situatie blijven steken. Men kan ook wel hulp bieden, meestal doet men dit door hem op zijn fouten te wijzen en de alternatieven te noemen die mogelijk zijn.

De vergelijking tussen de mens en de gebouwde wereld kan nu als volgt gelegd worden. Er kan een overeenkomst geconstateerd worden in de evolutie van het denken van een mens en zijn uitingen én de evolutie van het denken van een groep, generatie, en die uitingen daarvan. Bij de gebouwde wereld nu is er slechts één mogelijkheid, n.l. dat we ons zelf helpen, want van anderen kunnen we die niet krijgen. We kunnen dus vanaf nu op de zelfde weg doorgaan, of we kunnen in de gaten krijgen wat we fout doen en de hele zaak bijsturen. Wanneer is nu een bepaalde stroming een soort "wit bloedlichaampje" in ons denken, wie kan dat bepalen als je de uiteindelijke uitkomst niet kent?

De conclusie die men nu kan nemen is dat de economische factoren en hun huidige overheersende rol een uiting is van het denken van dit moment. Als zodanig zijn die factoren goed. De uiting daarvan, die nu reeds zichtbaar is, zal zijn invloed hebben op de nieuwe mensen en deze zullen er op reageren, door er hun waardeoordeel over uit te spreken. Dit waardeoordeel spreken zij echter uit op basis van het totale bouwkundige erfgoed, waar de door economische factoren bepaalde bouw een onderdeel van is. Wil men nu echter de restauratie-factoren de overhand op het bouwen laten hebben, desnoods als tegenwicht, dan kan men die ook alleen maar goedkeuren, men kan toch niet zeggen welke beter zijn.

Als men het belangrijk vindt om te restaureren en als men hiervan een verantwoording kan afleggen tegenover zichzelf, door de reden van de restauratiegedachte te onderkennen, dan moet men dit maar doen als men in de positie verkeert, immers die positie is gekregen van de mensen en deze verwachten niets anders van de man die wil restaureren, dat hij dit doet.

Hoe kunnen we nu het beste restaureren? Bekijken we datgene wat nu links en rechts de grond uitschiet, dan wordt dat meestal als "lelijk" ervaren. Dit komt enerzijds, omdat het bijna geen rekening houdt met zijn omgeving en anderzijds omdat de visie te eenzijdig is en geen rekening houdt met de mens. Bij het restaureren van een pand echter kan er ook sprake zijn van een eenzijdige visie en kan het ook geen rekening met zijn omgeving houden. Het zijn dan museumstukken en hebben evenveel waarde als een stuk antiek. Kijken we naar onze steden dan zien we dat oud en nieuw niet met elkaar in overeenstemming is.

(In het centrum van Weert snijdt een nieuw winkelcentrum als het ware dwars door een gerestaureerd pand).

Je zou de harmonie terug kunnen brengen, door in plaats van een pand, een straat of zelfs een hele wijk te restaureren, maar waar hou je dan op? Je maakt dan gewoon een groter museumstuk (Stokstraat, Maastricht). Daarbij komt dat je de ontwikkeling stopzet, hetgeen niet als goed ervaren wordt.

Ideaal zou zijn als men nu bouwde, met respect voor wat er staat of stond, zich daar naar richt en dit als factor aanneemt bij de rest van de factoren die de bouwvorm en functie bepalen. Dit doet men nu echter niet, maar wat het oplossen van het probleem moeilijk maakt, is dat men dit al geruime tijd niet meer doet. Al zou men het dus vanaf nu verder goed willen doen, dan is dit eigenlijk onmogelijk, omdat deze uitgangssituatie niet de juiste is.

Om dit probleem op te lossen, moet men eerst een goed beeld krijgen van wat er is, hoe dit gebouwd is, welke factoren een rol hebben gespeeld, welke onbelangrijk werden in de tijd, en welke daarvoor in de plaats komen. Men moet dus achter de basis gedachte komen, die het bouwkundig erfgoed bepaald hebben. Men zal de fouten (die uiteindelijk tot deze gedachten geleid hebben) moeten onderkennen én herstellen, want hun invloed bestaat en is niet gewenst. Een inzicht welke factoren een stad gevormd hebben is dus belangrijk. Maar daarnaast moet men het moment opsporen van waaraf het fout is gegaan en hoe het fout is gegaan.

Restaureren houdt dan in, zich een beeld vormen van de stad vlak voor het moment dat het fout gaat. Daarna de nieuwe factoren opsporen, die het bouwen vanaf dat moment tot nu bepaald

0

moesten hebben, om zodoende een model te kunnen scheppen van hoe het er nu uit zou moeten zien. Men kan nu dit model vergelijken met de huidige situatie en hun verschil opmerken. Het is dan ook mogelijk deze wereld aan te passen aan dat model, om zodoende de goede uitgangspositie te creëren, van waaruit men verder kan gaan werken. Men moet wel oppassen dat deze verandering niet gepaard gaat met een vervreemding van de bevolking t.o.v. dit te veranderen gebied. Je kunt dit waarschijnlijk verhinderen door tijdens de voorbereidingen zélf een goed beeld te scheppen van die plaatselijke bevolking en haar wensen enerzijds en anderzijds de mensen trachten te activeren en haar mee te laten denken, om hen zodoende voor te bereiden. Ook de manier en de snelheid van veranderen zal van belang zijn.

Men kan nu dit "genezen" stuk niet zomaar weer loslaten op het normale proces van bouwen, want dan zou alles voor niets zijn geweest. Naast een bepaalde vorm van nazorg, houdt dit ook in dat de restaurateur, zich buiten zijn directe bezigheden om, actief zal moeten inzetten in actie-groepen en/of politiek. Hij zal uit zijn hobbijachtige, idealistische, image moeten treden, om via zijn werk én via ondersteuning van actie- en inspraakgroepen te kunnen komen tot de verbetering van de factoren die de bouw bepalen.

KAART VAN WARMDOTS

1697

D E E L I

TEN GELEIDE.

Een onderzoek naar de geschiedenis van een stad levert de redenen voor haar ontstaan en haar uiteindelijke vorm op. Uitgaande van het feit, dat elke stad haar eigen "leven" leidde en leidt, moet het onderzoek een beeld van die stad en haar evolutie scheppen om een logisch vervolg op die evolutie mogelijk te maken. Verder geeft dat beeld van de evolutie de mogelijkheid veranderingen, die in het recente verleden begaan zijn en die niet in die evolutie passen, als zodanig te herkennen en in die geest te herstellen.

Mijn historisch onderzoek is in hoofdzaak een efficiënte verzameling van de gegevens, zoals die gepubliceerd zijn; slechts op enkele punten heb ik naar nieuwe gegevens gezocht. De meeste gegevens over de oude geschiedenis van St-Truiden zijn te vinden in het boek van J.L.Charles: "La ville de Saint-Trond au Moyen Age, des origines à la fin du XIV siècle". Het boek geeft een systematische verwerking van de meeste, hem bekende gegevens. Hij houdt zich echter nauwelijks bezig met de gevolgen, die deze direkt voor de vorm van de stad hebben.

De abdij is tot de 14e eeuw hét economische, sociale en culturele centrum van de stad. Het is daarom betrekkelijk eenvoudig om genoeg informatie over die tijd te vinden. Na de 14e eeuw wordt deze leidende rol van de abdij langzaam door een stedelijke samenleving overgenomen, waardoor de daarmee gepaard gaande decentralisatie van de diverse facetten van het stedelijk leven, het steeds moeilijker maken een overzichtelijk beeld van de stad te krijgen. Het aantal werken met die tijd, als gegeven, zijn zeer schaars. Daarbij komt, dat in België noch de gemeente, noch de provincie, noch de staat, ooit systematische gegevens over mensen, of woningen, of groepen daarvan, heeft verzameld. Mocht dit op bepaalde gebieden toch gebeurd zijn, dan zijn die gegevens meestal onbruikbaar door een verkeerde benadering van het te onderzoeken gebied. Een goed voorbeeld is de volkstelling van 1971,

15

waarvan de gegevens op dit moment nog slechts per gemeente bekend zijn (in september 1975 zullen de gegevens per sector bekend zijn). België is er namelijk bij die laatste volkstelling toe over gegaan haar gemeentes, die door samenvoeging groter werden, op te delen in sectoren. Ze is daarbij nogal willekeurig te werk gegaan, zodat het centrum van St-Truiden groter is dan de historisch gegroeide kern (waarschijnlijk heeft men het, op de militaire stafkaart, gearceerde gebied, als centrum gekozen.). De nog te publiceren gegevens zijn bij voorbaat onbruikbaar. Wil men nu het aantal inwoners van de oude stadskern weten, dan is slechts een gissing mogelijk ; ook de gegevens per straat ontbreken.

Een ander voorbeeld is het ontbreken van een bijgewerkte kaart van de binnenstad van St-Truiden. Op basis van de kaart uit 1943 heb ik, aan de hand van de kadasterplannen een kaart kunnen maken van de binnenstad. Hierbij kwam ik tot de ontdekking, dat de zeven kadaster kaarten, die de binnenstad beslaan, ten opzichte van elkaar grote maatverschillen vertoonden en soms nog gebouwen aangaven, die al minstens 10 jaar weg zijn.

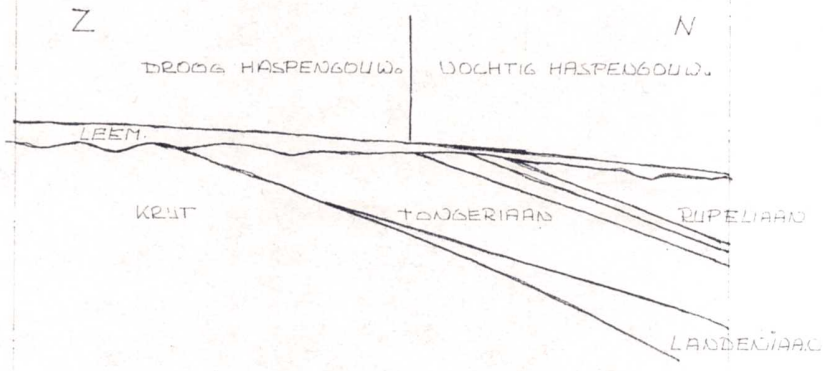
A. GEOLOGISCHE ASPECTEN VAN HET GEBIED ROND SINT-TRUIDEN.

St-Truiden ligt in Belgisch-Limburg, wat voor een deel behoort tot de Haspengouw. De Haspengouw is een plateau dat zacht afhelt van het zuiden naar het noorden en begrensd wordt in het zuiden en oosten door de Maas, in het noorden door de Demer en in het westen door de lijn Hasselt-Tienen-Namen (zie tek.1) (1).

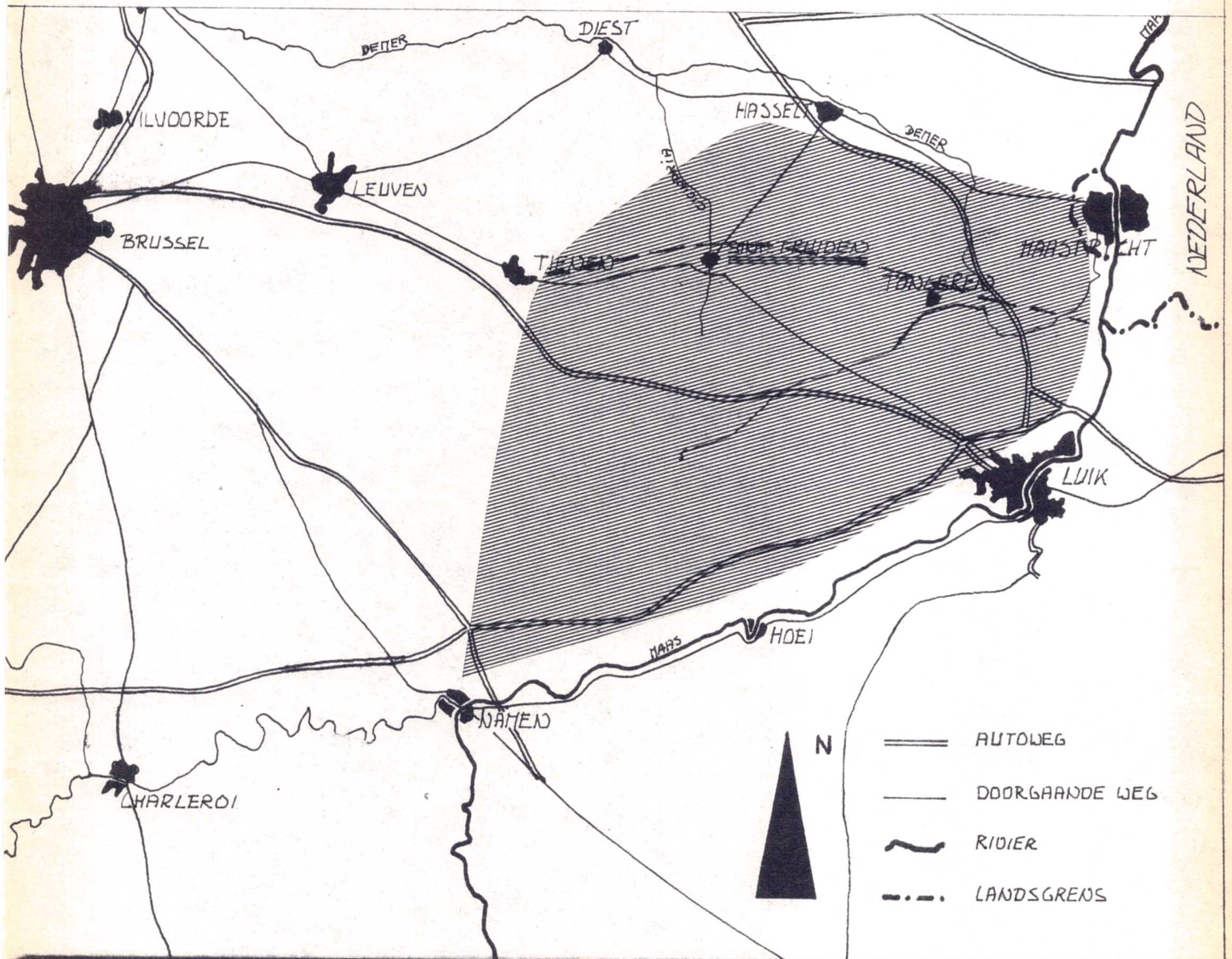
De streek heeft zijn oorspronkelijk landschap het best in het zuiden bewaard, in het noorden is ze ingesneden door de Demer en haar bijrivieren. De bovenste laag is van eolische herkomst, een kwartaire lössbedekking (derde deel vierde ijstijd). Deze leemlaag is uiteraard onafhankelijk van de verdere ondergrond en nivelleert het reliëf daarvan. Terplaatse van St-Truiden heeft deze laag een dikte tussen de vier en twaalf meter (2). Deze ondergrond heeft een grotere hellingshoek (1 op 100 meter), dan het topografisch oppervlak, zodat zich in het noorden jongere lagen onder het leem bevinden dan in het zuiden.

(zie tek.1). Doordat de lagen in het noorden bijna geen vocht doorlaten heeft men de Haspengouw ingedeeld in een vochtig en een droog gedeelte. Feitelijk kan men nog een soort overgangsgedebied herkennen waarin o.a. St-Truiden ligt. De grens tussen beide delen ligt juist boven de lijn Tienen-St-Truiden-Tongeren.

De oudste lagen in het zuiden onder het leem zijn witte krijtlagen (Senoon, grondstof voor cement fabrieken) en tufkrijtbanken (Maastrichtiaan, tufkrijt en vuursteen), zij stammen uit het Mesozoïcum. Het gebied behoort tot de droge Haspengouw en is het vruchtbaarste gebied daarvan. Ondanks de ontbossing is de leemlaag niet weggespoeld. Verder noordelijk vinden we hoofdzakelijk zand-en kleilagen uit het Tertiair. In dit deel ligt St-Truiden en een stuk van de Cicindria (zie tek.2) langs welk dal men geel-bruin verweerd zand vindt, afgewisseld met zandsteen die als bouwsteen gebruikt werd. Deze streek is minder vruchtbaar als de vorige, maar wordt op het moment toch als uitbreidings gebied voor de fruitteelt ge-

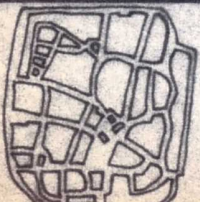
HET GEOMETRISCH ASPECT VAN HASPENBODUW PROF DE F. BELKENS 302 5 LIMBURGS HASPENBODUW 1951

SINT-TRUIDEN. BELGIE

OND	SINT-TRUIDEN IN BELGIE	
GET	A. DREIMULLER	SCHAAL 1:550.000
	DATUM	

1

bruikt. De ondergrond is redelijk waterdoorlatend zodat ook hier de leemlaag niet is weggespoeld, wat in het derde deel van de Haspengouw, waar zich onder de leemlaag een ondoorlaatbare kleilaag bevindt, wel het geval is. Op deze minst vruchtbare streek liggen echter de meeste boomgaarden van St-Truiden. Dit komt omdat daar eerst akkers waren, die wegens de relatief slechte kwaliteit van de grond tot weilanden gemaakt werden. Weer later verdienden deze de voorkeur om er boomgaarden van te maken. (3). Aan de vorm van het Romeinse wegennet kan men erg goed het verschil in de geologische opbouw zien. In de droge Haspengouw volgen ze zoveel mogelijk een rechte lijn, terwijl ze in de vochtige Haspengouw de vele beekjes en riviertjes trachten te ontlopen (4).

- (1) Charles, J.L., La ville de Saint-Trond au moyen age, des origines à la fin du XIV siècle, Parijs 1965, blz.69.
- (2) Zie (1).
- (3) Het geografisch aspect van Haspengouw, Limburgs Haspengouw. Prof. Dr. F. Geukens. Federatie der Limburgse Geschied- en Oudheidkundige Kringen. blz.3 - 13.
- (4) Dr. A.G. Mathijs, Zerkingen in de oudste geschiedenis van St-Truiden- Zerkingen Limburg, 1956. blz.241.

- ZANDGROND.
- KLEI'GROND.
- ZANDLEEMGROND.
- LEEMGROND.
- GEMEENTEGRENS.
- PROVINCIEGRENS.

SINT-TRUIDEN.

BELGIE

OND	HISTORISCH ONDERZOEK.	
GET	A. TREIMULLER	SCHAAL 1:50000
	DATUM	

9

B. HISTORISCH ONDERZOEK

1. De geschiedenis voor de stichting van de abdij.

1.a. De prehistorie.

N e o l i t h i c u m

Het gebied waarin St-Truiden ligt was ook in de oudheid een zeer vruchtbare streek. Het bezat geen dichte wouden en was dus zeer geschikt voor de landbouw uit die tijd. Uit het Paleolithicum en het Mesolithicum zijn hier geen overblijfselen gevonden, echter wel uit het neolithicum. Ze dateren van \pm 3000 voor Chr.(1). De werktuigen uit die tijd wijzen op de cultuur van de Bandceramiek in België, "Omaliën" genoemd. Deze cultuur stamt uit de Bohemen en en uit het aangrenzende land aan de middenloop van de Donau. Aan de vondsten van het aardewerk is hun invloedsgebied te bepalen, welk overeenkomt met het gebied van de löss. De Omaliën zijn zeer bedreven in de landbouw. Daar zij zeer eenzijdig verbouwden (tarwe), waren zij genoodzaakt na enkele jaren nieuwe akkers en na een twintigtal jaren nieuwe dorpen op te zoeken. Dit was wegens het lage bevolkings aantal van de streek geen bezwaar. Naast de landbouw hielden zij ook o.a. runderen, varkens, ossen en paarden. Ook schijnt hen de weefkunst bekend te zijn geweest. Het geringe aantal vondsten, graven en sporen van nederzettingen, is te wijten aan het feit dat er in deze streek nooit een wetenschappelijk onderzoek is gedaan. Men vermoedt dat een systematisch onderzoek veel gegevens zou opleveren.

B r o n s - e n i j z e r t i j d

Wegens dit gebrek aan systematisch onderzoek ontbreken ook vondsten uit de brons- en ijzertijd, alhoewel men denkt dat bepaalde stenen gebruiksvoorwerpen eerder uit deze tijd dan uit het Neolithicum zouden stammen.

Er is een voorwerp uit deze tijd gevonden in de omgeving van St-Truiden, nl. een gouden Gallische sater, daterend uit 100 - 50 voor Chr.

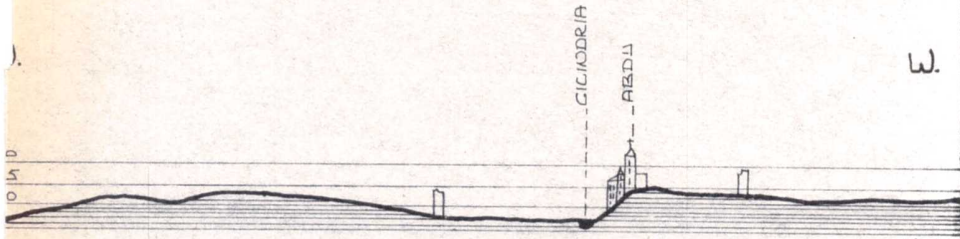
- (1) In historische bijlagen opgedragen aan Monseigneur Dr. H. Kesters; Archeologisch overzicht van het kanton St-Truiden, door Josef Smeetsers staat op blz. 175 een uitgebreide beschrijving van de vondsten, die bestaan uit bijlen en artefacten.

1.b. De Gallo-Romeinse periode.

Net zoals voor het Neolithicum en de brons- en ijzertijd is men voor de Romeinse tijd nog vrijwel geheel aangewezen op bodemvondsten, daar de geschreven bronnen uiterst schaars zijn.

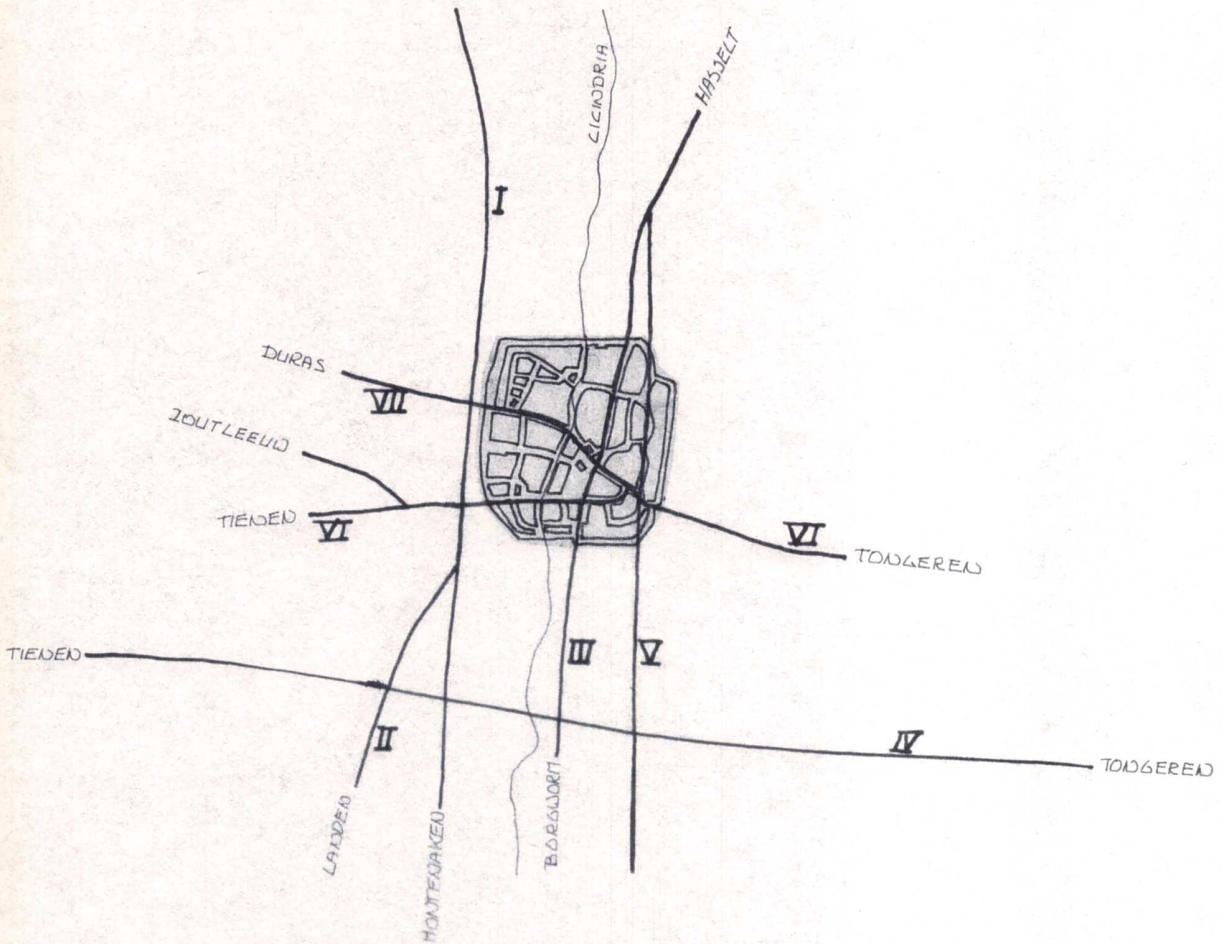
Voor de komst van de Romeinen woonden in deze streek de Eburonen. Ze leefden van landbouw en veeteelt en woonden in huizen in kleine dorpen. De hoofd stad is Atuatica, dat op de zelfde plaats ligt als het latere Tongeren (1). Gallië wordt in 53 voor Chr. door Ceasar veroverd en bij het Romeinse rijk ingelijfd. Gallië wordt verdeeld in vier provincies t.w. Aquitanië, Lugdunum Gallia, Narbonensis en Belgica. Het gebied waar later St-Truiden komt maakt deel uit van de civitas Tongrorum, dat weer behoort bij de provincie Belgica, welke de Noordzee, Rijn, Saône en Seine als grenzen heeft. De hoofd stad is eerst Reims, later Trier.

Tongeren moet een belangrijk centrum zijn geweest, daar het bij een belangrijk kruispunt van wegen ligt, waarschijnlijk aangelegd door keizer Claudius (41 - 54 na Chr) (2). De voornaamste wegen waren van Tongeren naar Bavai, Keulen, Nijmegen, Aarlen, Tienen, Bilzen-Hasselt en Herstal-Luik. De weg Tongeren-Tienen loopt over het grondgebied van St-Truiden (Straten) (zie tek 3). Deze wegen bevorderen de bouw van villa's op het land, welke vanaf de 2^e eeuw in steen worden opgetrokken.

ENSTE SCHAAAL 1:810.000
 DOOSTE SCHAAAL 1:81000

LA VILLE DE SAINT-TRUID AU MOYEN AGE
 J.L. CHARLES BLZ 68 PARIS 1965

SINT-TRUIDEN.

BELGIE

OND	HISTORISGH OEFENDOET		
	DOORSNEDEN	ABDS	SCHAAL 1:81000
GET	A DREIMULLER	DATUM	

3

Ook deze keer zijn de vondsten gering: Romeinse dakpannen in de fundering van de St-Ggangulfuspoort (3) en langs de weg Tongeren-Tienen te Straten (4). Door mgr. G. Boes werd een hypocaustumtegel gevonden tussen de resten van de oude abdijkerk (5/6).

In 313 na Chr werd in Tongeren een bisschopszetel opgericht, die +380 na Chr overgebracht werd naar Maastricht en in 720 weer naar Luik verhuisde.

- (1) Zie Limburgs Haspengouw: Federatie der Limburgse geschied- en oudheidkundige kringen. 1951: De Romeinen in Haspengouw, door Ridder Ph. de Schaetzen blz.50.
- (2) Zie Limburgs Haspengouw, idem blz.52.
- (3) Zie Limburgse federatie der geschied- en oudheidkundige kringen van Limburg, 1956: Peilingen in de oudste geschiedenis van Zerkingen- St-Truiden door Dr. A.G. Mathijs, blz.243. en verder La ville de Saint-Trond au Moyen Age door J.L. Charles, blz.103. 1965 Parijs.
- (4) Zie La ville de Saint-Trond au Moyen Age, door J.L. Charles 1965 Parijs. blz.103.
- (5) Zie L'Abbaye de St-Trond, depuis ses origines jusqu'en 1155. Mgr. G. Boes Tongeren 1970 blz. 106.
- (6) Zie voor nadere specificatie van de vondsten in het kanton St-Truiden: Historische Bijdragen opgedragen aan Mgr.Dr.H.Kesters, Archeologisch overzicht van het kanton St-Truiden door Josef Smeetsers blz.178 t/m 182 en Limburgs Haspengouw idem. Federatie der Limburgse geschied- en oudheidkundige kringen 1951: De Romeinen in Haspengouw door Ridder Ph.de Schaetzen. blz.74.

1.c. De Merovingische periode.

In 402 na Chr werden alle Romeinse troepen teruggeroepen om Italië te beschermen tegen de West-Gothen. De Germaanse volksstammen kregen daardoor vrij spel en dat luidde de volksverhuizing in.

Na de volksverhuizing wonen in deze streken de Franken, die zich door de invloed van het bisdom Maastricht laten kerstenen (7).

De vondsten zijn ook deze keer gering. Er zijn in deze streek en ver daar omheen geen resten van Frankische dorpen gevonden, wat er volgens o.a. J.Smeetsers op wijst dat de huidige steden zich op de zelfde plaats bevinden als de Merovingische nederzettingen (8).

- (7) Zie H.v.d. Weerd, De Kerstening van Haspengouw. Federatie van Limburgse geschied- en oudheidkundige kringen 1951, blz.79-92.
- (8) Zie historische bijdragen enz. (zie 6) blz.183 en 184.

1.d.De ontwikkeling van het historisch wegennet.

De ontwikkeling van het wegennet, vooral voorafgaande aan het bestaan van St-Truiden, is een moeilijk probleem. Door het gemis aan feiten kan men slechts gissen op basis van vingerwijzingen. Men mag veronderstellen, dat reeds lang voor de Romeinse overheersing, de plaats waar nu St-Truiden ligt, bewoond is geweest. De resten uit het Neolithicum bewijzen dit. Maar ook moeten de Kelten op het grondgebied gewoond hebben. Het bewijs hiervoor zijn de Keltische namen: Cisindria, Zerkingen, Zep-peren, Duras enz. (1); wat ook o.a. een aanwijzing is voor de hoge ouderdom van weg I (zie tek 3). Deze weg loopt als volgt: Herk- Melveren- Guvelingen, langs de stapel poort evenwijdig aan de Cisindria, kruist de heirbaan Tongeren - Tienen, Kerkom- Niel- Montenaken- Hoei a/d maas. De aanwezigheid van een tumulus nabij Niel en de vondst van een tegulae in de fundering van de St-Gangulfuspoort zijn aanwijzingen dat het een Romeinse weg geweest kan zijn (2). Sint Trudo zou bij zijn terugkeer uit Metz deze weg gevolgd hebben (3).

Naast deze weg, is er nog de weg II (een afsplitsing van weg I) en de weg III, die aan de andere kant van de Cisin-

dria loopt. Dr. A.G. Mathijs gaat er van uit dat deze wegen reeds voor de Romeinse tijd bestonden, daar ze wederom langs plaatsen lopen met een Keltische naam (4). Uit de tijd van de Romeinen stamt de Romeinse Heirbaan van Tongeren naar Tienen (5), haar verloop is typisch voor Droog Haspengouw. Op deze weg komt weg V uit, die er volgens dr. A.G. Mathijs ook al voor de stichting van de abdij geweest moet zijn, net zoals de wegen VI van Tongeren naar Tienen (Brustumpoort- Stapelpoort) en VII (Brustumpoort - St-Gangulfuspoort) (6), hij baseert dit op basis van hun huidige tracé.

De Rozengard is een ander probleem. Hoewel er geen resten van gevonden zijn, wordt zij in 1430 en later in 1516 genoemd, als ze dienst doet als verzamelplaats van de stedelijke magistrat en als gevangenis (7). Als ligging wordt de plaats van het huidige stadhuis genoemd (zie tek.4). Men geloofde aan het eind van de 19^e eeuw, dat het een plaats betrof, waar de Germanen hun lijken verbrandden, waarbij een doornroos gebruikt werd. Recent is men echter van mening, dat het een Romeinse begraafplaats betreft (de Romeinen hebben n.l. een rozenfeest, waarbij ze rozen op de graven plaatsen). Het interessante van deze Rozengard is, dat er een greppel omheen heeft gelopen, die afwaterde in de Cisindria en daarmee de voorloper is van de Zouw (Zouwstraat-Zoutstraat), die later weer grenslijn wordt tussen de twee rechtsgebieden (8).

- (1) Zie Lic.A.Stevens, De naamkunde en haar problemen in Haspengouw. Federatie der Limburgse geschied en oudheidkundige kringen 1951, blz.269.,
 J.L.Charles, La ville de St-Trond au moyen age, Parijs 1965, blz.101.,
 Dr.A.G.Mathijs, Peilingen in de oudste geschiedenis van Zerkingen-St-Truiden, Limburg jrg.35, 1956, blz.239.

- (2) Dr.A.G.Mathijs, Peilingen in de oudste geschiedenis van Zerkingen-St-Truiden, Limburg jrg.35, 1956, blz.239-246 en Limburg jrg.36, 1957, blz.1-7.
- (3) Dr.A.G.Mathijs, idem, en J.L.Charles, La ville de St-Trond au moyen age, Parijs 1965, blz.104.
- (4) Dr.A.G.Mathijs, idem.
- (5) Dr.A.G.Mathijs, idem en J.L.Charles, La ville, enz.blz.102-104.
- (6) Dr.A.G.Mathijs, idem.
- (7) Dr.A.G.Mathijs, De Rozengaard te St-Truiden, Limburg jrg.36, 1957, blz.249-252.
- (8) J.L.Charles, La ville, enz. blz.153. en Dr.A.G.Mathijs, Peilingen, enz. Limburg jrg,36, 1957, blz.3.

2

2. De stedelijke ontwikkeling na de stichting van de abdij.

2.a. De stichting van de abdij.

Het aantal mensen in de Haspengouw moet vanaf het Neolithicum gestaag gegroeid zijn. Een aanwijzing hiervoor is het wegennet van vòòr en tijdens de Gallo-Romeinse periode. Zo wordt de Haspengouw al vroeg om zijn vruchtbare grond door een talrijke bevolking bewoond, terwijl enkele grootgrondbezitters, de oude Gallo-Romeinse adel, de grond en de macht in handen hebben (1).

Na de volksverhuizing woonden hier de Franken, die zich in Maastricht en omgeving snel lieten bekeren (Koning Clovis I in 496). Het terrein, dat de bisschop beheersen kon was zeer klein en hij dacht via het stichten van kerken, deze te kunnen uitbreiden (2).

Het grootste deel van de Haspengouw wordt gebruikt voor de landbouw en is in handen van enkele grootgrondbezitters. Wilde men tot de stichting van een abdij overgaan, dan was dit alleen mogelijk, als een grootgrondbezitter monnik werd en zijn land aan het bisdom schonk (3). Remaclus, bis-

schop van Tongeren en abt van Stavelo, komt veel in Zerkingen en kent de ouders van Trudo, Wichbolde en Adela. Waarschijnlijk door zijn invloed besluit Trudo een piesteropleiding te volgen, die hij, door zijn verwantschap met de Peppinieden en de Arnolfingen, beiden Karolingse vorsten, in Metz, hoofdstad van Austerasië volgt (4). Daar Trudo in het westelijk deel van Tongeren over een eigen kerk wil beschikken, schenkt hij al zijn bezittingen aan de bisschop van Metz en keert, na zijn wijding naar Zerkingen terug, waar hij rond 600, volgens de traditie 657, de abdij sticht (5).

Dat Trudo zijn bezittingen niet aan de bisschop van Maastricht maar aan de bisschop van Metz schenkt is niet vanwege de verwantschap, maar meer om economische redenen.

Zou de abdij namelijk onder het beheer van Maastricht vallen, dan betekent dit, dat de abdij geen hoofdkerk zou krijgen, daar er maar één voor het bisdom Maastricht mag zijn.

Deze hoofdkerk staat in Maastricht en alle giften en offers komen daar terecht, ook die van de bevolking van de Haspengouw, en deze giften worden ook weer voor het grootste deel in Maastricht uitgegeven, hetgeen een verarming van de Haspengouw inhoudt.

De afstand tussen de abdij en Maastricht is voor de bevolking van de Haspengouw nog net te overbruggen, de afstand tussen de abdij en Metz niet meer.

Hierdoor ontstaat de noodzaak van een eigen kerk, hetgeen het bisdom Metz mag toestaan, zodat het grootste deel van de giften weer in de Haspengouw wordt uitgegeven.

De "Vita Trudonis" is de enige bron die verder over de stichting van de abdij vertelt (6).

De Vita is door Donatius een eeuw later geschreven in opdracht van Angelramnus, bisschop van Metz (768-791), en is waarschijnlijk een pleidooi voor de eigendomsrechten van het bisdom Metz op de goederen van Sint Trudo (7).

De "Vita" wordt na de invallen van de Noormannen aangevuld met de mirakelen.

Na de dood van Sint-Trudo in 693 is er over de twee volgende eeuwen weinig bekend, de abdij is voornamelijk in die tijd door Metz bestuurd (8).

- (1) F. Claes, de voormalige abdij van Sint-Trudo en haar invloed tot het einde van de 13e eeuw Limburg jaergang 38, 1959 blz. 221.
- (2) H. van de Weerd. De kerstening van Haspengouw Federatie der Limburgse geschied- en oudheid kringen 1951 blz. 79-92.
- (3) F. Claes idem als 1, blz. 221.
- (4) H. Kersters. De abdij van Sint-Truiden Federatie der geschied- en oudheid kringen 1951 blz 93 en H. Kersters en C. Heynen. Sint-Truiden van abdij tot stad Bulletin van de K.N.O.B. 1973 no. 2-3 blz. 65.
- (5) H. Kersters. De abdij van Sint-Truiden Federatie enz. 1951 blz. 95.

2.b. De plaats van de abdij.

Rond 660 sticht Sint-Trudo de abdij op het grondgebied, dat hij aan het bisdom heeft geschonken. Bij de plaatsbepaling hebben buiten economische redenen, ook militaire redenen een rol gespeeld. Onder het abdijcomplex door stroomt de Cisindria (Hoogte 44 m) en voorziet de abdij van energie (molen) en van water, terwijl de toren als versterking op de hoogst nabij gelegen heuvel staat (52 m)

(De deurdorpel van het stadhuis ligt nu op 53,45 m., maar tijdens herstellingswerken in 1930 heeft men een 1,50 m. lager gelegen markt bestrating gevonden) (Zie tek. 3.) (1).

De situering van de abdij laat zich in combinatie met de markt, nauwkeuriger bepalen. Sint-Trudo heeft haar waarschijnlijk tussen de weg III, de Rozengaard en de Cisindria gebouwd.

De Markt wordt dan begrensd door de weg III, de Rozengaard, de Cisindria en de weg VI (Zie tek. 4.) (2).

De kerk wordt door de Noormannen tegen het einde van de 9e eeuw verwoest en volgens een nieuw plan in de 10e eeuw herbouwd en vergroot tijdens de 11e eeuw (3).

- GRENSLIN.
- ~~~~~ CICLADRIA.
- ||||| ROZENGAARD.
- WEG

SINT - TRUIDEN.

BELGIE

OND HISTORISCH ONDERZOEK.

SCHAAL 1:84000

- (1) J.L. Charles; Topografische bijdrage over Sint-Truiden tot in de XIIIe eeuw: Limburg jaargang 37, 1958 blz. 189.
- (2) A.G. Mathijs; Peilingen in de oudste geschiedenis van Sint-Truiden-Zerkingen: Limburg Jaargang 36 1957 blz. 3.
- (3) J.L. Charles; Topografische bijdrage over Sint-Truiden tot in de XIIIe eeuw: Limburg jaargang 37 1958 blz. 194 : en van de zelfde schrijver; La ville de Saint-Trond au moyen age Parijs 1965 blz. 155 : H. Kersters en G. Heynen; Sint-Truiden van abdij tot stad; Bulletin van de K.N.O.B. 1973 jaargang 72 nr. 2-3 blz. 69-70.

2.c. Het ontstaan van een dorp rond de abdij.

Door de stichting van de abdij verandert er niet veel aan de rechtspositie van de plaatselijke bevolking.

Ze blijven de lijfeigenen van de grootgrondbezitter, in dit geval Sint-Trudo. Zij wonen echter nog in de geboorteplaats van Trudo, Zerkingen, dat op 1 km. afstand van de abdij ligt.

In tijden van nood kon de bevolking bescherming zoeken binnen de muren van de abdij. Om deze reden en vanwege het werk, dat de abdij biedt, verhuist een deel van de bevolking van Zerkingen naar de abdij. Dit blijkt onder andere uit het gebruik van het woord "vicus" in de "Vita", hetgeen erop wijst dat er straten en huizen rond de abdij moeten liggen.

Daar de "Vita" in de 8e eeuw is geschreven moeten ze er dan al zijn, waar ze precies gelegen hebben is niet te achterhalen. De abt is door zijn geestelijke functie machtiger dan de andere grootgrondbezitters, zodat hij beter in staat is zijn lijfeigenen te beschermen. Ook zal hij milder kunnen optreden. Deze gunstige eigenschappen zullen meer mensen uit de omgeving aantrekken en sommige pelgrims doen besluiten daar te blijven. Deze mensen leven dan voor ongeveer 90 % van de landbouw, de rest vindt werk in de abdij.

2.d. De twee rechtsgebieden en hun grens.

Waarschijnlijk heeft Sint-Trudo al de regels van de H. Benedictus aangenomen, maar tijdens abt Drogo, zoon van Karel de Grote en bisschop van Metz (823-855), zijn ze naar de voorschriften van het concilie van Aken (817) ingevoerd (1).

In de 9e eeuw vindt er een verdeling plaats van de rente's en goederen tussen de abdij en de bisschop van Metz. De abdij, die tot dan toe geen bezittingen heeft, kan dan in zijn eigen onderhoud voorzien. Volgens deze beslissing ontstonden er twee jurisdicties, binnen Sint-Truiden (zie tek. 4.) (2). Deze grenslijn wordt pas in de 17e eeuw uitvoerig beschreven, maar het is dan nog moeilijk de juiste loop te weten te komen. (3). De stadsarchivaris Heijnen is hiermee bezig geweest en is tot de volgende conclusie gekomen: De demarcatielijn vertrekt in het noorden langs de Schurhovenstraat (Cl Cartuijvelstr), Plankstraat, dan ten Oosten van de O.L. Vrouwekerk om naar het stadhuis. Het stadhuis of halle behoorde tot beide heren. Dan gaat de grenslijn door de Zouw (Zoutstr), Beekstraat, Stapelstraat (Tiensestr), om de Sint-Martinuskerk, door de Gootstraat naar de Wallen (zie tek. 4.). Het gebied waarin de abdij ligt is van de abdij, het andere deel van Metz.

- (1) Hgr. H. Kesters. De abdij van Sint-Truiden Federatie 1951 blz. 95 F. Claes Limburg jaargang 38 1959 blz. 246.
- (2) F. Claes enz. jaargang 38 1959 blz. 248/249,
- (3) J.L. Charles Topografische bijdragen over Sint-Truiden tot de 13e eeuw Limburg jaargang 37 1958 blz. 198.

2.e. De financiële groei van de abdij.

In 870, naar aanleiding van het verdrag van Meersen, dat een grens trekt tussen Metz en Sint-Truiden, wordt er een inventaris opgemaakt van alle kerkelijke bezittingen. De abdij moet toen al heel rijk geweest zijn, voornamelijk door de giften van de bedevaartgangers, die het graf van Sint-Trudo komen bezoeken (1). De schatten zijn weggeborgen, als rond 881 (2) of 891 (3) de Noormannen de stad en de abdij vernielen. De abt en de monniken zijn gevlucht, zodat het beheer van de abdij overgaat in handen van leken. De laatste leken-abt is Gislebert, die de abdij tot 939 beheert. Daarna neemt koning Otto I, later keizer Otto I, Sint-Truiden in bescherming (4), en Adelbero, bisschop van Metz, wordt abt in Sint-Truiden.

De eerste kerk, die door Sint-Trudo gebouwd is, is waarschijnlijk opgetrokken geweest in hout en wordt door abt Angelramnus in steen herbouwd (768-791). Adelbero zet op de plaats van het oude, door de Noormannen vernielde bedehuis, een nieuwe Ottoonse kerk met drie beuken (27 m. breed en 50 m. lang) (5). Vanaf de bescherming van keizer Otto I beleeft de abdij een bloeiperiode, vooral onder abt Guntram en zijn opvolger Adelardus II (1055-1082). Adelardus II weet de stroom van giften, die groter zijn dan de normale inkomsten van de abdij, te gebruiken voor de bouw of verbouw van diverse kerken, waaronder in Sint-Truiden de abdiijkerk (27 m. breed en 100 m. lang), de O.L. Vrouwekerk en de Sint Gangulfuskerk (6). Ook zorgt hij voor een aarden wal met een houten palissade rond de stad (7).

De toegenomen rijkdom van de abdij gaat ten koste van de klooster-tucht en het beheer van die domeinen, zodat Metz zich genood-zaakt ziet, na het overlijden van Adelardus zelf een abt te kiezen en dit niet over te laten aan de monniken van de abdij. Velen worden zelfs uitgewezen. Tijdens de investituurstrijd wordt de bisschop van Metz afgezet door keizer Hendrik IV deze geeft een van de uitgedreven monniken de abtstaf. Hierdoor is de abdij bij de investituurstrijd betrokken en dit leidt dan ook tot de vernietiging van de stad en de abdij. In 1100 wordt de oude situatie weer hersteld en tracht de abdij haar oude positie weer in te nemen (8).

- (1) Kan. H.v.d. Weerd. De kerstening van de Haspengouw: Limburgs Haspengouw 1951 blz. 95.
- (2) J.L. Charles. La ville de St.-Trond au moyer age 1965 Parijs blz. 82.
- (3) H. Kesters en G. Heijnen. Sint-Truiden van abdij tot stad Bulletin van de K.N.O.B. 1973 no. 2-3 blz. 66.
- (4) Zie (2) blz. 83
- (5) Zie (3) blz. 65-66
- (6) Zie (3) blz. 66 en F. Claes Limburg jaargang 38 1959 blz. 248.
- (7) Zie (3) blz. 69
- (8) Hgr. H. Kersters. Sint-Truiden, van abdij tot stad Bulletin van het K.N.O.B. 1973 no. 2-3 blz. 96 en 97.

J.L. Charles. La ville de Saint - Trond au moyer age Parijs 1965 blz. 84-91

2.f. De eerste groei-fase van Sint-Truiden en het ontstaan van de markt.

Adelardus bouwt of verbouwt in de tweede helft van de 11e eeuw drie kerken op het grondgebied van de huidige oude kern van Sint-Truiden. Blijkbaar is in de, daarvóór liggende, periode, waarin keizer Otto I en zijn opvolgers de stad beschermen, het aantal inwoners sterk gestegen, zodat een uitbreiding van het aantal kerken noodzakelijk is.

Een andere aanwijzing voor de groei van de stad en haar invloed is het opduiken van Sint-Truidense handelaren in de 11e eeuw in Engeland, Metz en Duitsland (1).

Het aantal dienstlieden stijgt snel en de abdij en de landerijen er om heen kunnen aan de nieuwe stroom mensen geen werk meer bieden (2).

Sommige knechten kunnen zich door het slechte beheer van enkele abten losmaken van de abdij. Zij voorzien in hun levensonderhoud door handel te gaan drijven, gesteund door de grote aantallen pelgrims en hun ervaring en kennis opgedaan in dienst van de abdij. De achteruitgang van het dominiale regiem, de vergroting van de bevolking en de ontwikkeling van de markt hebben steeds meer mensen naar de stad getrokken en de verandering van het traditionele economische leven noodzakelijk gemaakt (3).

De abt, moet om moeilijkheden te voorkomen, het recht geven om op zijn grondgebied handel te drijven (4).

Vanaf de 12e eeuw blijft de, vooral in de 15e eeuw sterk gegroeide markt, een van de belangrijkste inkomsten bronnen van de stad. Het stadsbestuur heeft de markt steeds gesteund. Heden is er de traditionele zaterdagmarkt, een fruitveiling en een veemarkt (5).

De uitbreiding van het dorp rond de abdij in de 11e eeuw moet vooral langs de Cycindria tot de Stapelstraat hebben plaatsgevonden (6).

De vele branden en oorlogen, die de stad na de 11e eeuw gekend heeft, zal de groei gedurende de 12e eeuw afgeremd hebben. Tijdens de 12e eeuw wordt de stad zo'n vier maal min of meer verwoest (7).

- (1) G.Heijnen. Sint-Truiden. Ontwikkeling van de stad: met uitgegeven studie.
- (2) J.L. Charles; La ville de Saint-Trond au moyen age, des origines à la fin du XIVE siècle: Parijs 1965 blz. 137
- (3) Zie (1) blz. 137
- (4) H. Kersters en G. Heijnen; Sint-Truiden, van abdij tot stad: Bulletin van de K.W.O.B. 1973 jaargang 72 nr. 2-3 blz. 69
- (5) J. Hiemeleers: Sint-Truiden als fruitstad. De tijdspiegel Cultureel maandblad voor Limburg. jaargang 23 1968 no. 3-4-5 blz. 85
- (6) J.L. Charles. La ville de Saint-Trond au moyen age Parijs 1965 blz. 166
- (7) idem als (6) blz. 169.

2.g. De verdediging van de stad.

Tot de 11e eeuw is de abdij het enige verdedigingspunt van de stad, en is in staat enige bescherming te bieden aan haar bewoners en de mensen erom heen. Dan besluit Adelardus II (1055-1086) waarschijnlijk gedreven door een progressieve groei van de bevolking en de financiële middelen, een aarden wal met houten palisade en poorten op te richten (1).

Waar deze palisade precies gelopen heeft is niet bekend, maar er zijn nergens aanwijzingen dat de latere stenen muur op een andere plaats is gebouwd, dan op de restanten van die palisade. Verder heeft Adelardus bij de bouw van de palisade rekening moeten houden met de bisschop van Metz, en hem een even groot stuk grond binnen de muren moeten geven. Daar de stad zich blijkens de plaatsen van de O.L. Vrouwekerk en de St. Gangulfuskerk voornamelijk op het gebied van de abdij ontwikkeld had, was Adelardus genoodzaakt zo'n groot stuk grond op het bisschoppelijk gebied te ommuren.

De abdij met zijn muren en grachten gaat dan dienst doen als laatste verdedigingspunt. Vooral door het slechte onderhoud aan de palisade, slaagt Godfried van Leuven er in 1114 in de stad te veroveren en hij dwingt de bewoners de verdediging af te breken. In 1129 begint men echter weer opnieuw en men bouwt een stenen muur, met aarden wal, vermoedelijk op dezelfde plaats, omdat er geen enkele reden is voor uitbreiding of vergroting van de stad.

De werken zijn in 1135 beëindigd en men zal er tot 1256 , als er een bastion bij de Stapelpoort gebouwd wordt, geen verandering meer aanbrengen. Ook na deze periode verandert de muur niet noemenswaardig van plaats (2).

De bouw van een muur rond de stad is een nogal moeilijke zaak geweest door het grote hoogte verschil dat men moest overbruggen. (Dit is ook de reden dat de Brustempoort enige meters onder de grond is terug gevonden). Na de verovering van Lodewijk de XIV in 1675 worden de verdedigingswerken opgeblazen en daarna niet meer herbouwd, vooral vanwege de komst van de vuurwapens, die zo'n bouw bijna overbodig maken.

- (1) J.L. Charles; Topografische bijdrage over Sint-Truiden tot in de XIIIe eeuw: Limburg jaargang 37 1958 blz. 194: en van de zelfde schrijver; La ville de Saint-Trond au moyen age Parijs 1965 blz. 155
H. Kersters en G. Heynen; Sint-Truiden van abdij tot stad; Bulletin van de K.N.O.B. 1973 jaargang 72 nr. 2-3 blz. 69-70.
- (2) idem als (1).

2.h. Het verdrag tussen de bisdommen Metz en Luik.

De abt was door de kerk gebonden zich te onthouden van de uitvoering van strafrechtelijke vonnissen en doodstraffen, zodat hij beroep moest doen op een leek om zijn "instelling" op dat gebied te verdedigen. Deze positie van voogd, die de abdij ook verdedigt, werd eerst bekleed door de graven van Duras, later door de graven van Loon. In eerste instantie is het een eer, maar later doet men het meer voor de macht, die die positie met zich meebrengt. Op den duur krijgt de abdij zelfs last van zijn voogden; ook Metz kampt met die moeilijkheden. De politieke toestand wordt steeds gevaarlijker en Metz, zelf gebonden, kan door de grote afstand steeds minder invloed uitoefenen op het leven in de abdij en op haar veiligheid. Het bisdom is daarom alleen nog maar geïnteresseerd in de inkomsten van de abdij. Aan deze onhoudbare situatie komt in 1227 een einde als met het bisdom Luik een overeenkomst wordt gesloten, zodat de abdijgronden die Metz toebehoren geruild worden met het hof van Maidières en 2.000 librae messenses. In 1229 treedt de stad toe tot het eerste verbond van de Luikse steden (1).

(1) Hgr. H. Kersters & G. Heijnen. Van abdij tot stad Bulletin van de K.N.O.B. 1973 no. 2-3 blz. 67-68 en Hgr. H. Kersters.

De abdij van Sint-Truiden Limburgs Haspengouw 1951 blz. 96.

2.i. Het verval van de abdij en de hervorming van het exploitatie stelsel.

Vanaf abt Wiric van Stapel (1135-1180) treedt het verval van de abdij in. De oorzaak ligt hoofdzakelijk in de, dan verouderde vorm van exploitatie van de bezittingen.

Een deel van de grond wordt direct geëxploiteerd en een gedeelte toegewezen aan grondlaten, mansionarii, die hiervoor gehouden werden tot prestatie in geld of natura en tot vroondienst op het hof van de abdij. Echter door de verkaveling wordt die vroondienst vervangen door geld, een bedrag dat onveranderlijk vastgesteld werd, zonder rekening te houden met de steeds lager wordende koopkracht van dat geld. Hierdoor en door het slechte beheer van sommige abten ontstaat een schuld en is men tot de hervorming van het hele exploitatie-stelsel verplicht. Abt Willem van Rijkel (1249-1272) verandert de directe exploitatie door een vrij pachtstelsel, dat veel ruimer is en rekening houdt met de daling van de muntwaarde. Hierdoor gaat het snel beter met de abdij, maar zij verliest haar leidende positie en economische invloed op de streek. Er moet namelijk een verdrag afgesloten worden met de lijfeigenen. Dit betekent indirect, dat men deze mensen als rechtspersonen gaat erkennen, en zij krijgen dan ook rechten. Men kan dit zien als het begin van het einde van de abdij. De opbrengst en het verbruik is niet meer centraal beheerd en de abdij is nu ingeschakeld in de algemene economie. De abdij is int nog slechts hoofdzakelijk de pachten (1).

Ook op het culturele vlak wordt de invloed van de abdij, op een kleine opbloei rond 1300 na, langzaam door de stedelijke samenleving overgenomen. Dit komt enerzijds door de ontwikkeling van het geestesleven van die samenleving en anderzijds door de uitvinding van de boekdrukkunst. Wat een eenvoudige vermenigvuldiging van de kennis mogelijk maakt.

De komst van de Fransen in 1792 zorgt voor een definitief einde van de abdij. De gebouwen worden in 1798 verkocht, maar worden later aan de Benedictijnen teruggegeven.

De abdij zal echter verder geen invloed meer uitoefenen (2). Wel verricht de abdij, samen met de kloosters veel werk op het gebied van de zieken- en armenzorg en het onderwijs.

- (1) G. Simenon . L'organisation économique de L'abbaye de St-Trond Brussel 1913 blz. 376-377 en H. Kersters. De abdij van Sint-Truiden Limburgs Haspengouw 1951 blz. 97-99.
- (2) H. Kersters en G. Heijnen. St-Truiden van abdij tot stad Bulletin van het K.N.O.B. jaargang 72 blz. 70.

2.j. Het bestuur van de stad tijdens de middeleeuwen.

Ondanks de snelle groei van de bevolking van de stad, blijft de abdij macht behouden. Tot 1366 benoemt zij samen met de bisschop, de rechters en bestuurders van Sint-Truiden, de zogenaamde schout en schepenen. De functie van schout komt voort uit de functie van villicus, deze was belast met de administratie van de centrale villa (abdij met aangrenzend gebied). Hij moest de eed van trouw afleggen aan de abt. Hij krijgt ook rechtelijke macht en haalt de belasting op, die de bewoners van de villa moesten betalen. (1) Deze villicus is op den duur niet meer in staat het recht (gewoonterecht) alleen toe te passen. Er treden op een bepaald moment getuigen op om hem te helpen, dit zijn de latere schepenen (1108).

Daar het mogelijk is dat men een grootgrondbezitter moet veroordelen, moeten deze schepenen van dezelfde sociale klasse zijn. Er zijn veertien schepenen, waarvan er zeven door de abt en zeven door de bisschop gekozen worden (2).

Hun rechtsgebied betrof echter de hele stad Sint-Truiden en er is dus maar èèn tribunaal (stadhuis) (3).

J.L. Charles komt tot de conclusie dat de schout en schepenen, zijnde gegoede burgerij; tot 1227 alleen het bestuur van de stad verzekerden. De dienstlieden van de abdij zijn de oorsprong van de burgerij van Sint-Truiden. Zij vormen al snel gilden en deze komen later in verzet tegen de schout en schepenen, als blijkt dat de macht van de abdij te groot is, gezien de economische verhoudingen van dat moment.

Samen met de gezworenen, als vertegenwoordigers van de gilden blijven de schout en schepenen deelnemen aan het bestuur tot 1366. Vooral na 1300 komen de gilden in opstand en hierdoor wordt in 1366 de macht van de schout en schepenen beperkt tot de rechtelijke macht

Op 27 juni 1366 benoemen de abt en de bisschop de magistratleden de burgemeesters en de raadsleden uit de vertegenwoordigers van de gilden, en deze krijgen dan de bestuurlijke macht (4).

Het jaar 1366 kan men zien als het begin van de directe invloed van de burgerij op de stad, alhoewel het nog een lange "strijd" is om af te rekenen met de laatste voortbrengselen van de macht van de abdij (5).

De macht van de ambachten is in deze begin-fase het grootst, maar vanaf 1428 kan iedereen zich bij een van deze ambachten laten inschrijven, om zo zijn invloed te laten gelden (6).

Ook blijven de schepenen hun positie gedurende de 15e eeuw door coöptatie bekleden, alhoewel het zeer moeilijk is hun economische macht precies te bepalen (7).

- (1) J.L. Charles; Schepenen en schouten te Sint-Truiden in de 12e en 13e eeuw: Limburg jaargang 40 1961 nr. 9-10 blz. 241-243.
- (2) Zie (1) blz. 243-245.
- (3) Zie (1) blz. 70
- (4) J.L. Charles. Schepenen en schouten te Sint-Truiden in de 12e en 13e eeuw Limburg jaargang 40 1961 nr. 9-10 blz. 241-243
- (5) H. Kesters en G. Heijnen. Sint-Truiden van abdij tot stad Bulletin van het K/N/O/B/ jaargang 72 nr. 2-3 blz. 69
- (6) J. Lyna, Z.E.H.J. Aerts, G. Heynen en H. Baillien; De steden: Federatie der Limburgse geschied- en oudheidkundige kringen 1951 blz. 177-184
- (7) Ch. Mignon; De sociaal-Economische positie van de Sint-Truidense schepenen (1408-1467): Het oude land van Loon, Federatie der geschied- en oudheidkundige kringen van Limburg jaargang 23 1968 blz. 101.

2.k. De tweede groei-fase van de stad.

De tweede groei-fase van de stad vindt plaats tijdens de 13e en 14e eeuw onder invloed van de lakennijverheid en de lakenhandel. De stad heeft zich verder ontwikkeld in de richting van de Brustempoort en de Cloppempoort. Vooral het gebied van de Stapelstraat is in die tijd bebouwd geworden, getuige onder andere de bouw van de Sint-Martinuskerk aan het eind van de 12e eeuw en de verplaatsing van het hospitaal van de Plankstraat naar de Stapelstraat (1).

Men kan het ontstaan van een voorstad in de buurt van de Sint-Pieter konstateren in 1216. Vanaf het midden van de 14e eeuw, als de lakenhandel achteruit loopt, houdt de ontwikkeling van de stad op en behoudt ze haar vorm tot de 18e eeuw. Dit blijkt als men de stratenlijst van Warnouts (1697) vergelijkt met de vermelding van straten in de 13e en 14e eeuw (2). (zie tek. 5.)

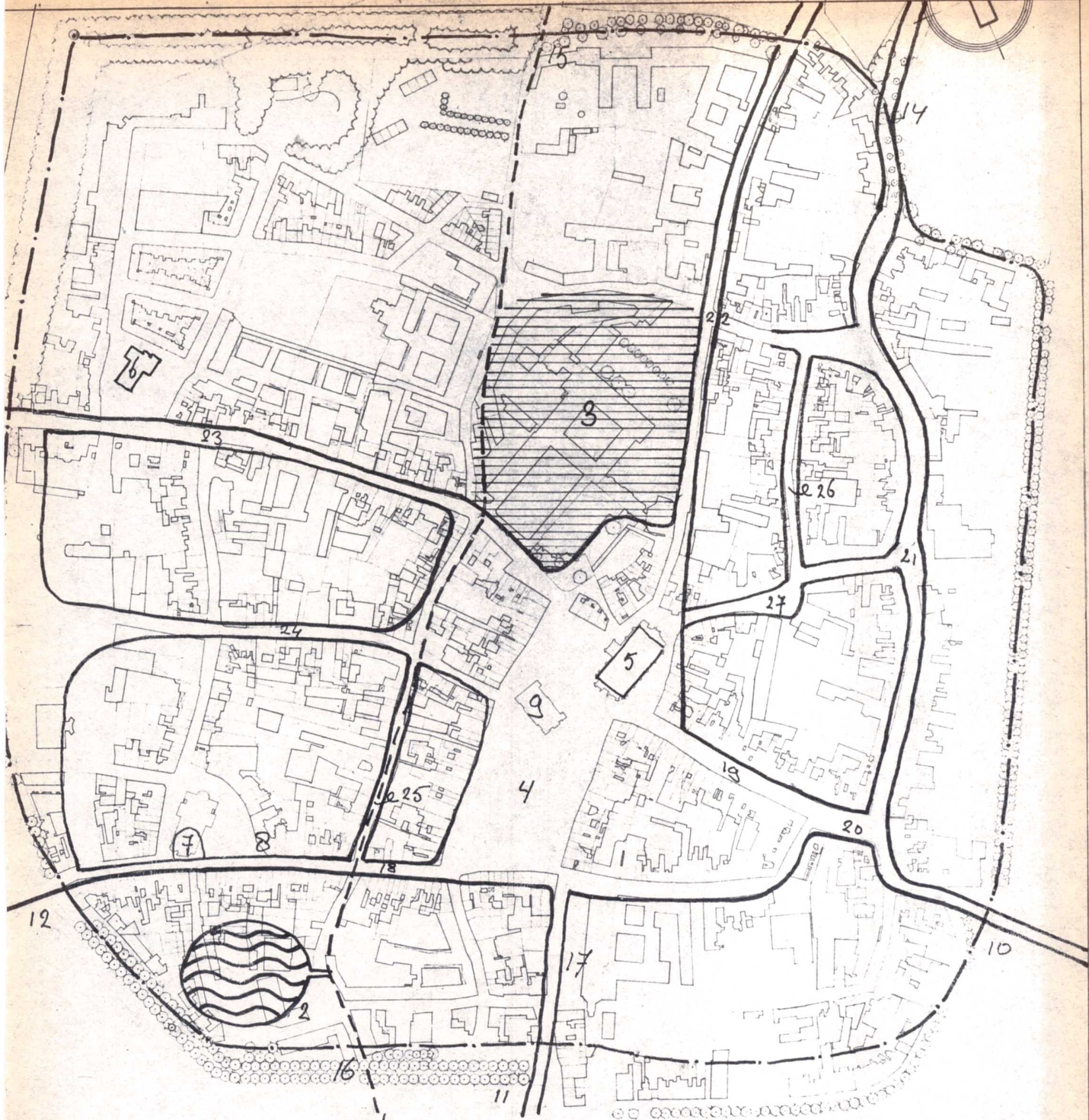
<u>STRAAT</u>	<u>JAARTAL</u>
Deijkstraete	1372/1387/1355/1477
Hamelstraat	1282
Coiestraet	1302/1355/1364/1421/1454
Schuerhovenstraet	1208/1363
Sautstraet	1334/1335/1386/1351/1355/1378
Op ten Bergh	1377
Groete Vleijminxgracht	1355
Cleijne Vleijminxgracht	1355
Vettebrouck	1379

(1) J.L.Charles. La ville de Saint-Trond Parijs 1965 blz. 166-167

(2) idem als (1) blz. 169-173

2.1. Latere ontwikkelingen van de stadsplattegrond.

Bij bestudering en vergelijking van de drie oudste kaarten van Sint-Truiden, de kaart van Warnouts uit 1697, de kaart van Ferraris uit 1770 en de kadastrale kaart uit 1824-1842, dan valt de overeenkomst op met het oude wegenpatroon. Het rechthoekige kruisen van de wegen is blijkbaar door de eeuwen heen bewaard gebleven en is bepalend geweest voor de plaats van de poorten. Op èèn na zijn alle oude wegen voorzien van een poort.

1 LISIODRIA	10 BRUSTENPOORT	19 LUIKERSTRAAT
2 WILLEBAMPT	11 CLOPPENPOORT	20 BRUSTEMSTRAAT
3 ABDI	12 STAPELPOORT	21 SCHEREN DE JOUGSTR
4 MARKT	13 SINT-GANGULTUSPOORT	22 COIE STRAET
5 O.L. DROUWEEKERK	14 NIEUWPOORT	23 PLANKSTRAAT
6 SINT-GANGULTUSKERK	15 VISSEGAT	24 DIESTERSTRAAT
7 SINT-MARTENSKERK	16 COMISGAT	25 ZOUTSTR / SAUTSTR
8 HOSPITAAL	17 CLOPPENSTRAAT	26 BEEKSTR / DEUCKSTR
9 HALLE / STADHUIS	18 STAPELSTR / TIENDESTR
HODGEBRUGSTR	27 HAMELSTRAAT
		28 RIDDERSTRAAT

SINT-TRUIDEN. BELGIE

OND HISTORISCH ONDERZOEK.
 GET A. DREIMULLER
 SCHAAL 18 4000
 DATUM

5

Voor de richting O-W, de weg VI Brustempoort-Stapelpoort en de weg VII brustempoort-Sint-Gangulfuspoort voor de richting N-Z, de weg III-V de Vissegatpoort (later Nieuwpoort)-Cloppempoort. Naast deze poorten voor de wegen had de stad nog twee poorten voor de Cisindria. De plaats waar zij de stad binnenstroomt heet dan Comensgaat, Comesgaet, Comisgat, Comansgait, en waar het de stad verlaat Vissengaet, Vissegat; Visseghat en vissegat. Deze laatste poort doet eerst ook dienst voor normale doorgang en is de voorloper van de Nieuwpoort (1).

De beek moet onderhouden worden door de eigenaars van de oeverterreinen en men moet die oevers vrij laten. In 1265 ontstaat er langs de beek een reserve-strook van 9 voet om de jaarlijkse reiniging te vereenvoudigen (Beekstr.) (2).

Op de Cisindria komt een vijver uit, Willebant geheten, die dienst doet als waterreservoir in geval van brand; als visvijver voor de abdij en als reserve water bij eventuele belegeringen (3). Zoals uit het voorgaande blijkt heeft het oude stratenpatroon, dat al voor de stichting van de abdij bestond, zich gedurende de hele evolutie van Sint-Truiden gehandhaafd en is zelfs bepalend geweest voor haar huidige vorm. Deze straten zijn:

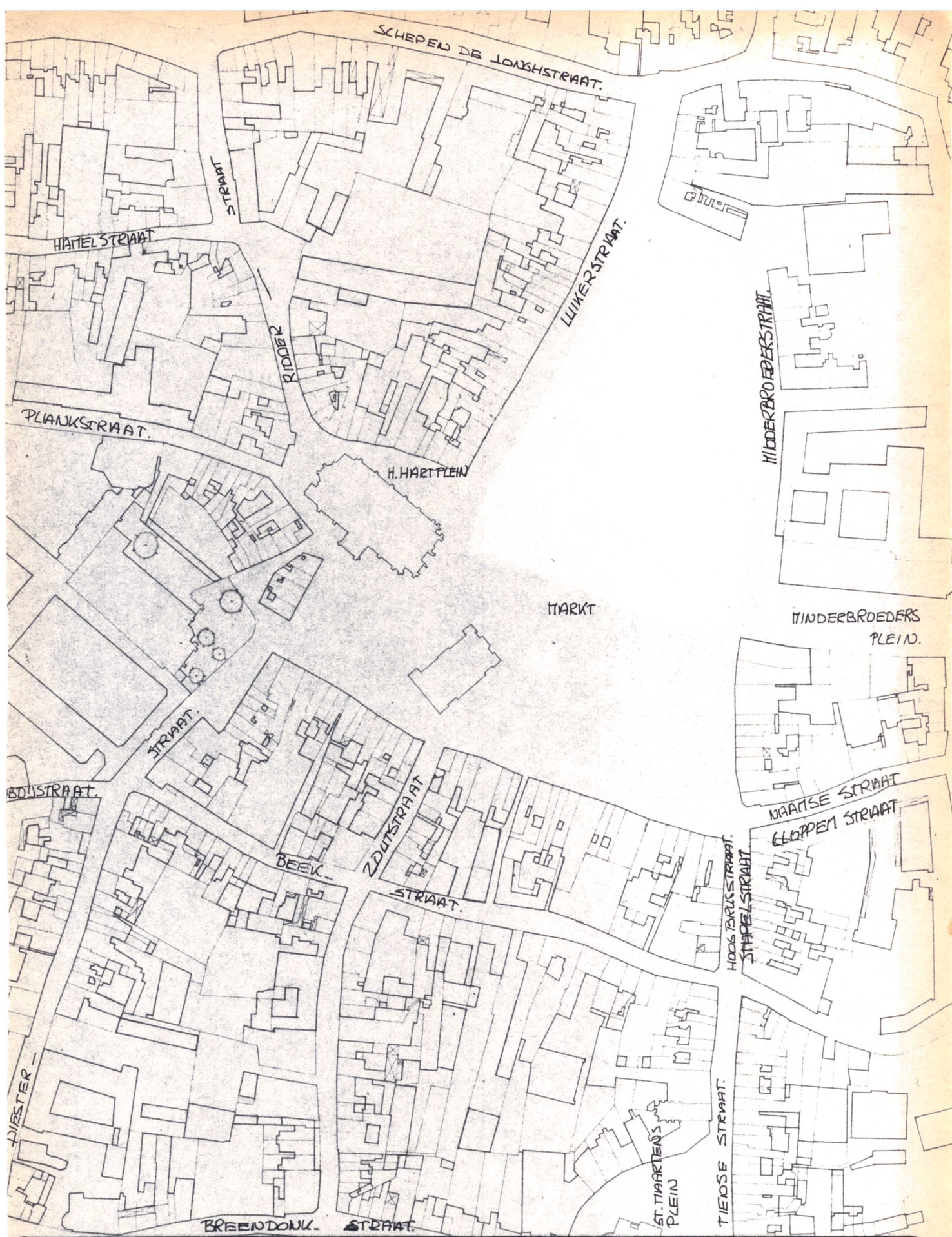
1. Diesterstr.-Luikerstr.-Schepen de Jongstr.
2. Stapelstr.- Minderbroederstr.-Luikerstr.-Schepen de Jongstr.
3. Schepen de Jongstr.
4. Plankstr.-Naamsestr.

Bij een bestudering van deze straten op de diverse kaarten, dienen zich dan ook enkele vragen aan.

De eerste veel beschreven veronderstelling is, dat de Plankstraat doorgelopen zou hebben over de markt, zodanig dat het blok dat er nu ligt er niet geweest of slechts ten dele geweest zou zijn. (zie tek. 6) (4).

Deze weg moet dan echter ook doorlopen langs de Minderbroederkerk, waar tot de tweede wereldoorlog een steeg heeft gelopen, en dan afbuigen de Naamsestraat in. Voor deze veronderstelling pleit de ligging van de Minderbroederkerk, die in die tijd niet aan de Minderbroederstraat heeft gelegen, maar meer naar de omwalling toe. Men kan veronderstellen dat ze toch wel aan een belangrijke verbindingsweg moet hebben gelegen; in dit geval het verlengde van de Plankstraat.

Een tweede bijzonderheid die opvalt is wel de hoek bij het Minderbroederplein en de loop van weg VI, die als het ware wat uitgebogen is.

SINT - TRUIDEN.

BELGIE

OND	HISTORISCH ONDERZOEK
GET	A. DREINULLER
SCHAAL	1:2000
DATUM	

6

Men zou kunnen aannemen dat deze weg wat rechter de grens heeft bepaald van de Markt. Om dit mogelijk te maken moet het Zuidelijke huizenblok ongeveer 7 meter terug hebben gelegen. Een gedicht uit het begin van de 13e eeuw beschrijft het hoekpand "De drie Kroontjes", gelegen op een "vork" tussen de twee straten Hoogbrugstraat en Neamsestraat, van waaruit men een "dubbel gezicht" op de markt zou hebben gehad. (5).

Een bijzondere vermelding, omdat dit nu nog maar ten dele opgaat. Ondanks het feit, dat het huis "De drie Kroontjes" één meter naar voren is gekomen, belemmert het zuidelijke huizenblok ten dele het uitzicht op de markt.

De route Stapelpoort-Brustempoort is waarschijnlijk in de loop van de tijd vervormd tot de route Stapelstraat-markt-Luikerstraat, zodat de weg naar de minderbroederstraat niet meer zo nodig was en het blok naar voren kon komen (zie tek. 7.)

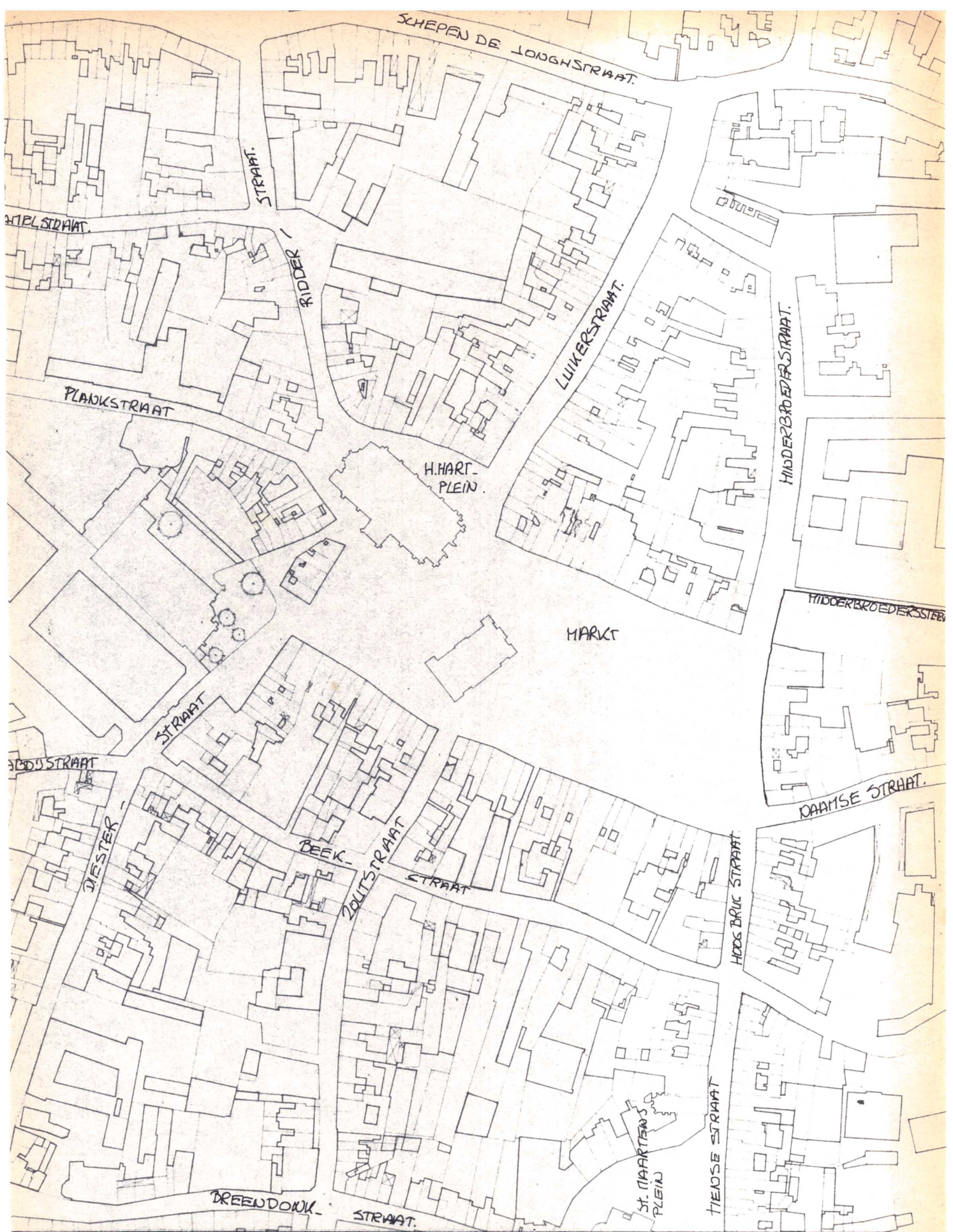
Een bouwvoeg aan beide zijde van het blok doet dit verder vermoeden. De kelderopmeting zoals die gedaan is, laat wel een lijn op de juiste plaats vermoeden maar geeft geen sluitend bewijs. (zie tek.)

De vreemde bocht bij de Brustempoort, tenslotte is een laatste verdedigings mogelijkheid bij een eventuele val van de poort.

- (1) J.L. Charles; Topografische bijdrage over Sint-Truiden tot in de XIIIe eeuw: Limburg jaargang 37 1958 blz. 190, en van dezelfde schrijver La ville de Saint-Trond au moyen age Parijs 1965 blz. 160-162
- (2) (zie 1)
- (3) J.L. Charles; La ville de Saint-Trond au moyen age: Parijs 1965 blz. 166.
- (4) Zie 3 blz. 195
- (5) A.G. Mathijs; Sint-Truiden en een episode in de Franse Ridderroman "Le Roman de la Rose ou de Guillaume de Dole" van Jehan Renart: Limburg jaargang 38 1959 blz. 260-262.

2.m. Delandbouw en industrie.

Naast de markt met zijn mogelijkheden, is de lakennijverheid en de lakenhandel oorzaak van een snelle groei van Sint-Truiden. Vanaf de 11e eeuw tot en met de 14e eeuw worden er Truidenaars gesignaleerd op Engelse markten, in Metz en tot de helft van de 15e eeuw in Duitsland.

SINT - TRUIDEN.

BELGIE

OND HISTORISCH ONDERZOEK

SCHAAL 1:2000

GET ADREIMULLER

DATUM

7

INGANG 1975

EUROPAPLEIN.

INGANG TOT 1968

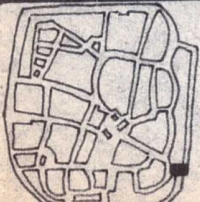
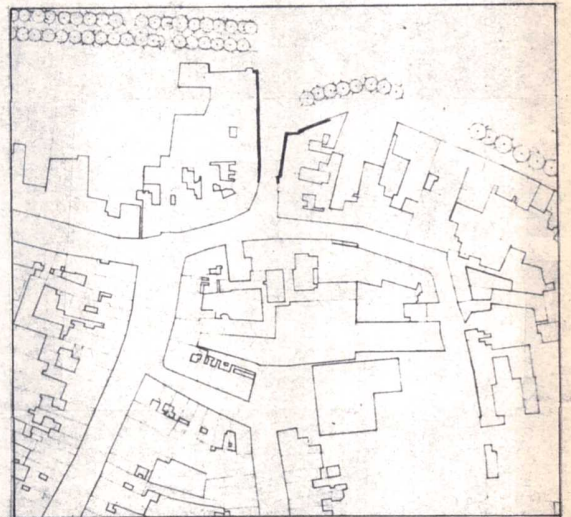
TRAPGANG 1950

LUIKERSTRAAT

BODENSTE VERDIEPING.

ONDERSTE VERDIEPING.

GEG. TELG. DIENST ST. TRUIDEN
SITUATIE SCHETS 1975

SINT - TRUIDEN.

BELGIE

OND BRUSTEMPOORT

SCHAAL 1:8200

GET A. DREIMULLER

DATUM

8

Vooral door de politieke toestand, maar ook door het vasthouden aan traditionelen organisatie vormen binnen de lakennijverheid, verdwijnen deze gedurende de 15e eeuw en er komt geen nieuwe industrie voor in de plaats. Alleen de kantnijverheid blijft tot de 19e eeuw (1).

Voornamelijk biedt de landbouw en de markt in de 15e eeuw werk. Uit deze landbouw ontstaan na het vertrek van de Nederlanders, de eerste industrieën afgestemd op die landbouw o.a.; suikerfabrieken (1834), stokerijen, brouwerijen en leerlooierijen. Deze industrie evolueert tot de huidige fruitverwerking.

Het stadsbestuur gaat zich in het midden van de 19e eeuw bemoeien met de infra-structuur van de stad en de spoorlijnen van Sint-Truiden naar Landen, Hasselt, Tongeren en Tienen worden gebouwd. Nieuwe industrieën komen nu naar Sint-Truiden, steenbakkerijen, pottenbakkerijen, ijzergieterijen, tabaksfabrieken, gloeilampenfabrieken enz.

Deze fabrieken houden stand tot het tweede kwart van de 20e eeuw (2).

Net zoals de lakennijverheid verdwijnen zij, voor het overgrote deel door de verandering van de organisatiestructuur bij de concurrent. Ook nu weer wordt het wegvallen van arbeidsplaatsen opgevangen door de landbouw. Vooral de fruitteelt biedt door ingrijpende veranderingen werkgelegenheid (In 1936/37 komen de eerste commerciële laagstammige aanplantingen tot stand) (3). De vooruitgang van de fruitteelt en de veeteelt, de vestiging van de Amerikaanse bedrijven Monroe en Ridge tool, aan het begin van de zestiger jaren, en de komst van D.A.F. naar Sint-Truiden wijzen erop dat de stad haar derde industriële ontwikkeling tegemoet gaat.

- (1) G. Heijnen. Sint-Truiden. Ontwikkeling van de stad met uitgegeven studie blz. 5
- (2) J. Thomas en J. Ruiters; Sint-Truiden een regionaal economische studie; Sint-Truiden 1959 nr. 4. blz. 34/35.
- (3) Zie 2 blz. 67/68.

2.n. De naam van Sint-Truiden.

In de "Vita" vindt men de eerste aanwijzingen van een dorp dat er in de tweede helft van de 8e eeuw al rond de abdij moet zijn (1).

In de "Vita" is er namelijk sprake van een vicus, hetgeen betekend dat er straten moeten zijn. Volgens J.L. Charles kan men op die gegevens vertrouwen, daar Donatius de situatie goed gekend moet hebben. Donatius gebruikt de naam sarchinium voor zowel de abdij en de woningen daar omheen als voor het op 1 km. afstand gelegen gehuchtje, waar Trudo geboren is (2).

Dit gehuchtje bestaat nog steeds en is het huidige Zerkingen, een Keltische naam hetgeen erop wijst dat het er al voor de stichting van de abdij geweest moet zijn. Na de stichting van de abdij verhuist een deel van de bevolking van Zerkingen naar de abdij, waarschijnlijk vanwege de grotere veiligheid, die daar door de alt geboden kan worden. Er ontstaan dan twee woonconcentraties, die beiden onder het beheer van de abdij vallen en dus een zelfde naam hebben; Sarchinium. In de loop van de tijd groeit de kern rond de abdij en krijgt een eigen karakter en men geeft die dan ook een eigen naam.

Vanaf 741: villa Sarchinio, tot 1108: actum publice oppido Sarchinio, wordt in de diverse namen, gegeven aan de stad rond de abdij de naam Sarchinium verwerkt (3). Na het begin van de 11^e eeuw ontstaat de naam St-Truiden, welke men het eerst toegepast vindt in 1065. Met villa Sancti-Trudonis worden dan de abdij en de stad bedoeld. Daarna in 1107: apud Sanctum Trudonis en oppidum Sancti Trudonis (4). Oppidum Sancti Trudonis wordt in 1133 tegenover Sarchinium gesteld, waarmee de verdubbeling van de plaatsnaam een feit is geworden (5).

In 1140 geeft men de naam villa Sancti Trudonis en deze ontwikkelt zich verder via Saintreon, Saint-Troin, Seyntromme, Sentruden tot Sint-Truiden/ Saint-Trond (6).

Naast deze verdubbeling van de stad, die men, hoewel sterk vertraagd, kan waarnemen in de evolutie van de plaatsnaam, hoopte men uit die evolutie de geboorte datum van de stad te weten te komen, door te letten op de verandering van "villa" in "oppidium". J.L.Charles gelooft er echter niet in, daar de

overgang van het ene in het andere woord meestal enige jaren duurt (in St-Truiden zelfs een eeuw). men mag er niet de conclusie uittrekken, dat de naam een weerspiegeling is van de rechtspositie van de stad endus kan de naam ook geen uitsluit- sel geven over de "geboorte" van de stad (7).

- (1) Ch.Piot, Cartitulair de l'abbaye de St-Trond, Brussel 1870 deel I , voor nadere specificatie zie J.L.Charles, La ville, enz. blz. 105-107 en J.L.Charles, Topografische bijdragen over St-Truiden de 13^e eeuw, Limburg jrg.37, blz. 187-198.
- (2) J.L.Charles, La ville, enz.,Parijs 1965, blz. 105.
- (3) Idem als 2.
- (4) Idem als 2.
- (5) Idem als 2.
- (6) J.L.Charles, La ville, enz., Parijs, 1965, blz. 107 en Limburg jrg.37, 1958, blz. 188.
- (7) J.L.Charles, La ville, enz., Parijs, 1965, blz. 138-142.

2.o. De kloosters.

Vóór de 9^e eeuw vindt men bijna geen kloosters op het platteland, de meeste zijn wel gevestigd in de steden. Op het platteland zouden de kloosters te kwetsbaar zijn en te vaak beroofd worden. Een vestiging in een stad hangt dan ook samen met de mate waarin veiligheid geboden kan worden (1). St-Truiden moet wel hoog aangeslagen zijn in die tijd, want vanaf de 12^e eeuw tot de Franse revolutie zijn er veertien klooster- gemeenschappen op haar grondgebied gesticht; binnen de muren van de stad hadden de kloostergemeenschappen van Averbode, Herkenrode, Luciëndal, Bernissem en Nonnemielen een refugium(2). Bij de woningtelling van 1970 in de gemeente St-Truiden, blijken er nog 10 kloosters te zijn, waarvan er drie minder dan 10 bewoners hebben; twee tussen de 10 en 19 bewoners; vier tussen de 20 en 29 en één tussen de 40 en 49 bewoners (3). De kloosters, behalve de bedelorden (Minderbroeders en Capu- cijnen) bezaten eigendommen om in hun levensonderhoud te voorzien. Elk klooster had zijn speciale taak op het geeste- lijke, sociale of charitatieve vlak. Na de schoolstrijd van

1879 werden in België overal vrije scholen opgericht, die langzaam in handen kwamen van de kloosters, zodat er nu bijna geen stad of dorp meer is, dat geen kloosterlingen heeft (4). De Franse omwenteling maakt overal een einde aan. De kloosterlingen vluchten en alle bezittingen werden door de staat opgeëist, zodat nu veel staatsgebouwen oude kloosters zijn, of gebouwd zijn op de plaats van een oud klooster (5). Hieronder volgt een lijst van kloosters en refugia, die binnen de muren van St-Truiden gelegen waren of zijn, hun stichtingsdata en een korte weergave van hun geschiedenis (6).

(a) De Benedictinessen te Nonnemielen: ? - 1231.

De juiste stichtingsdatum is onbekend, maar in 1194 bestond de kloostergemeenschap. Hun klooster, het St-Catharinaklooster, lag toen op het grondgebied van St-Truiden, achter het huidige station. Het refugium was gebouwd, waar nu het administratief-centrum staat (Zoutstraat). In 1231 verhuist de kloostergemeenschap naar Milen.

(b) De Minderbroeders: 1226 - heden.

De Minderbroeders zijn in 1226 in St-Truiden gekomen, waar zij zich eerst gevestigd hebben in het St-Franciscushuis in de Brustemstraat. In 1257 krijgen ze van abt Willem van Rijkel een uigestrekt terrein nabij de Vest en de Klockempoort, om er een kerk en klooster te bouwen. De kerk uit de 13^e eeuw, die haar ingang op de Vezer had, werd in 1731 herbouwd, omdat de oude vervallen en te klein was (ze krijgt haar ingang naar het noorden). De Minderbroeders doen veel voor de pestlijders tijdens de epidemieën. Het tegenwoordige portiershuis is het oude speutenhuysken uit 1787.

(c) De Begijnen: 1258-- 1799.

Onder abt Willem van Rijkel werden de Begijnen, die tot dan toe verspreid leefden, in 1258 verenigd op één plaats. De uitbreiding van de kerk op het einde van de 13e eeuw wijst op een plotselinge groei. In 1799 worden hun bezittingen verkocht.

(d) De Bogaarden: 1253 - 1589.

In 1253 wonen de eerste Bogaarden in St-Truiden, eerst nog in afzonderlijke woningen rond de parochiekerk, later gaan zij samen wonen. Aanvankelijk was het een leken-gemeenschap, doch later groeide het uit tot een priester- en- leken-gemeenschap, die zich vooral bezig hield met de lakenweverij. Het klooster lag in de Steenstraete (Diestersstraat), dat zij bij de oprichting van het Seminarie te St-Truiden in 1589 verlaten.

(e) Sint-Hiëronymusdal: 1396 - 1798, en Luciëndal.

In 1396 worden de zusters "opten Steynaert" het eerst vermeld. Ze houden zich dan bezig met het verzorgen van zieken en ze zijn onder parochiaal toezicht. In 1439 treden zij toe tot de derde orde van Sint-Franciscus en in 1484 komen ze onder toezicht van de Bogaarden in Zepperen. In 1635 volgt de lang voorbereide aansluiting bij Luciëndal. Het klooster ligt in de Stenaartbergstraat.

Het klooster St-Luciëndal wordt in 1420 opgericht en bezit een refugiehuis bij het klooster van Jeruzalem, naast de Jeruzalemsteeg.

(f) De Cellebroeders: 1473 - 1798.

De Cellebroeders komen op verzoek van het stadsbestuur in 1473 naar St-Truiden. Zij houden zich bezig met de ziekenzorg aan huis of in hospitalen, het begraven van doden en vooral met de zorg voor de pestlijders. Hun klooster en kapel waren gelegen naast het refugiehuis van Herkenrode in de Koestraat (Schepen de Jonghstraat). Na de komst van de Fransen wordt het klooster gevangenis.

Later vestigen de Zwartzuster zich in het gebouw (1842).

Nadat zij het verlaten hebben, wordt het klooster verbouwd tot twee woningen.

- (1) E.P.G.Remans, Andere geestelijke instellingen, Federatie van Limburgse geschied- en- oudheidkundige kringen, 1951, blz.123-124.

- (2) De St-Truidense kloosters, Geschiedkundige kring, St-Truiden 1963, blz. 5-6.
- (3) Woningtelling 1970, Nationaal Bureau voor de Statistiek, Brussel, tabel 4101 A.
- (4) E.P.G.Remans, Andere geestelijke instellingen, Federatie, enz. 1951, blz.130.
- (5) E.P.G.Remans, enz. blz.129.
- (6) E.P.C.Remans, enz. blz.129
en De St-Truidense kloosters, Geschiedkundig kring, St-Truiden, 1963.

	TIM 6 ^E EEUW	7 ^E EEUW	8 ^E EEUW	9 ^E EEUW	10 ^E EEUW	11 ^E EEUW
ABDIJ		<ul style="list-style-type: none"> * 657 TRUDO STICHT DE ABDIJ. * BEPALEND VOOR DE PLAKATS VAN DE ABDIJ IS DE HEUDEL EN DE LUSINDRIA. * LUSINDRIA VOORLIET IN WATER EN ZNERSIG (HOLEN) * 693 TRUDO † 	<ul style="list-style-type: none"> DE ABDIJ WORDT VOORNADELIX VANUIT METZ BESTUURD 	<ul style="list-style-type: none"> DE ABDIJ WORDT VOORNADELIX VANUIT METZ BESTUURD * 823-855 ABT DEORO LOERT REGELS IN VAN H. BENEDICTUS. * VERDELING RENTES EN GOEDEREN TUSSEN METZ EN DE ABDIJ * 891-939 LEKEN-ABTEN 	<ul style="list-style-type: none"> * 891-939 LEKEN-ABTEN * 939 KONING OTTO I BESCHERMT DE ABDIJ. * VANAF DEZETIJD BELEEFD DE ABDIJ EEN BLOEI-PERIODE. * VILICUS GEKOZEN DOOR DE ABT HEEFT DE RECHTE LIJKE MACT. 	<ul style="list-style-type: none"> * 1055-1082 ADELARDUS II * HIJ HERBOUWDE DE ABDIJKERK. * DOOR SLECHT BELEID VOD ABT WORDT DE ABDIJ BETROKKEN IN DE N-VESTITUUR STRID. * DE VILICUS KRIGT HULP VAN GETUGEN BIJ DE RECHTSPRAAK
STAD			<ul style="list-style-type: none"> * DE "VITA" HEEFT HET OOR EEN "VICUS" (STRAAT) HETGEEN EROP WJST DAT ER EEN DORP IS ONTSTAAN ROND DE ABDIJ. 			<ul style="list-style-type: none"> * EERSTE GROEIFASE VAN DE STAD LANGS DE LUSINDRIA * AF TE LEIDEN UIT 1) BOUW ST-GANGULFAS 2) BOUW O.L. VUERK 3) HOUTEN PALISADE. 4) HANDELAAREN IN ENGELAND EN DUITSLAND. * VILLA SANCTI TRU-1065 DOVIS
STREEK ERSEN	<ul style="list-style-type: none"> * 53 VCHR CAESAR VERDUERT GALLIE * 402 ROTHEINEN GAAN NAAR ITALIE * VOLKSVERHUIZING * FRANKEN DESTIGEN ZICH IN DE STREEK. * FRANKEN DOR- DEN ROND HAAS-TRICHT GEKERSTEN 	<ul style="list-style-type: none"> * REMACIUS BISCHOP O MSTR. KENT OUDERS VAN ST. TRUDO * TRUDO GAAT NAAR METZ VOOR ZIJN PRIESTER-OPLEIDING * TRUDO SCHEUKT AL ZIJN BEZITTINGEN AAN METZ. * TRUDO KEERT TERUG NAAR DEZE STREEK. 	<ul style="list-style-type: none"> * DIDOTIUS SCHRIJFT DE "VITA" IN 8^E EEUW * DE "VITA" IS HET EIGENDOTSBEWIS VAN DE ABDIJ VOOR DE BISCHOP VAN METZ. 	<ul style="list-style-type: none"> * 817 CONCLIE VAN AKEN * 870 VERDRAG VAN MEERSEN → GREUS TUSSEN METZ EN ST. TRUIDEN DAAROM NO-TEERT MEN DE BEZITTINGEN. * 821 NOORMANEN 	<ul style="list-style-type: none"> * SIGNALERING VAN MEERSEN UIT ST. TRUIDEN IN METZ. DUITSLAND EN ENGELAND. 	

12 ^e EEUW	13 ^e EEUW	14 ^e EEUW	15 ^e EEUW	16 ^e 17 ^e 18 ^e	19 ^e EEUW	20 ^e EEUW
	* 1227 VERDRAG TUSSEN HETZ EN LUKK. * 1240-1272 HBT WILLEN VAN RUCHEL VERANDERT DIRECT EXPLOITATIESTELSEL IN EEND URL PAKTSTELSEL.	* VERVAL ABDI OP FINANCIËEL EN CULTUREEL GEBIED		* OBTUIGENING EN VERKOOP VAN DE ABDI 1798	* BOUW VAN SEMENARIE OP HET GEBIED VAN DE ABDI.	
* DEZE GETUIGEN HETEN JANAF 1108 SCHEPEN	* SCHOUT & SCHEPEN VAN DE RECHTE- LIJKE ENDE BESTUURLIJKE MACT	* VANAF 1366 SCHOUT EN SCHEPEN RECHTELIJKE MACT				
* 1108 IS ER SPRAKE VAN EEN MARKT IN ST. TRUIDEN. * 1114 GODFRIED VAN LIEUEN VERODERT DE STAD EN LAAT DE OEWALLING AFBREKEN * 1129-1135 BOUW VAN EEN STENEN MUR ROOND DE STAD * ONSTAAN U GILDEN * BRANDEN & OORLOG REITMEN GROEI STAD.	* 1229 ST. TRUIDEN TREET TOE TOT HET VERBOND VAN LIJKSE STEDEN. * LIEFGEENDEN WORDEN RECHTS PERSONEN. * 2 ^o GROEIFASE VAN DE STAD DOOR DE GROEI VAN DE LAKEN- HANDEL * UITBREIDING RIJ- TING BRUSTEPOORT.	* GILDEN KRIJGEN VANAF 1366 DE BESTUURLIJKE MACT. * DE STAD GROEIT OP BASIS VAN DE LAKENHANDEL * VERDER GROEI VAN DE MARKT. * UITBREIDING VAN DE STAD IN DE RICHTING VAN DE CLOPPETPOORT EN BRUSTEPOORT	* VERDERE GROEI VAN DE MARKT * VANAF 1428 VAN IEDEREEN LID WORDEN VAN DE GILDEN EN 20 VAN HET STADS- BESTUUR.	* 1697 VIAART VAN VANNOOTS * 1770 VIAART VAN FERRARIIS * BOUW STADHUIS	* 1824/42 KADASTRAAL PLAN ST. TRUIDEN * 1834 EERST INDUSTRIËLE ST. TRUIDEN * BROWERIJEN * LEERLOOIERIJEN * STORERIJEN * HANDELS SPOORWEG * 1860 DAAR DOOR NIEUW INDUS- TRIË TOT TWEDE KWART 20 ^e EEUW	* LATERDAG MARKT * VEEIENMARKT. * FRUITJEUKING. * 1936 LAAGSTAN- HIGE AANPLANT. * FRUITVER- WERKENDE IND * 1960 VESTIGING VAN DE BEDRIJVEN HONROE & RIDGE TOUL. * 1970 VESTIGING VAN D.A.F.
				1792 FRANSEN VALLEN BELGIE BINNEN	* 1830 BELGIE ONAFHANKELIJK * 1879 SCHOOL- STRIJD.	
* VANAF DE 12 ^e EEUW TOTDE KOMST VAN DIE FRANSEN IN 1792 WORDEN ER 14 KLOOSTERGEITEN SCHAPPEN GESTICHT → VELLIGHEID.						

SINT-TRUIDEN.

BELGIE

OND HISTORISCH ONDERZOEK.

GET A. DREITULLER.

SCHAAL

DATUM

9

3. Konklusie.

Uit het voorgaande springen enkele feiten naar voren, die sterk bepalend zijn geweest voor het huidige beeld en karakter van St-Truiden :

1. Struktuur van de stad.

Essentiëel hiervoor zijn de volgende punten in de geschiedenis van de stad:

- a. Tot 1366 blijven indirect de rechterlijke macht en de bestuurlijke macht in handen van de abt en de bisschop.
- b. Het ontstaan van de structuur van de stad St-Truiden in de 11^e eeuw en het feit, dat deze structuur zich niet noemenswaardig wijzigt na die datum.
- c. Het aanvaarden door de abdij van de lijfeigenen als rechtspersonen, rond 1250.
- d. Vanaf 1366 krijgt de burgerij(gilden) de bestuurlijke macht.

Uit bovestaande 4 punten blijkt, dat de markt niet alleen het centrum is van de stad. De stad is juist ontstaan in de tijd, dat de abdij de macht in handen had en het culturele en economische centrum was. De structuur van de stad heeft zich op een zo sterke rol van de abdij gebaseerd. Na de "machtsovername" wordt de markt het centrum. De ruimtelijke structuur van de stad ondergaat echter geen belangrijke stedenbouwkundige veranderingen meer.

Zowel de abdij als de markt(stadhuis) waren bestuurlijke centra ten behoeve van het volk. Alleen vanwege het verschil in hun zijn krijgen ze een ander bouwkundig uiterlijk. Het centrum van de stad is dus de markt en de abdij.

2. Het grote aantal kloosters.

Deze vestigen zich, vanwege de grote veiligheid, die St-Truiden kan bieden, in deze stad. De kloosters hebben velelei fukties vervuld, vooral in de dienstverlenende sektor.

3. Omwalling.

De stad is nooit belemmerd geweest in haar groei, omdat het gebied binnen de muren zo groot was.

C. DE ARCHITECTUUR VAN SINT-TRUIDEN.

1. De Romaanse bouwkunst van het Maasland.

Het Maasland strekt zich uit langs de Maas van Nijmegen tot Bouillon en wordt verder begrensd door de Schelde en de Rijn. Ze valt ongeveer samen met het Bisdóm Luik, zoals dat tot in 1559, het jaar van de herindeling door Karel V, bleef bestaan. Sint-Truiden ligt in dit gebied en bevat van de Maaslandse bouwkunst relatief veel bijzondere voorbeelden. Binnen dit gebied liggen verder de steden: Maastricht, Luik, Tongeren, Hoi, Namen, Dinant, Aken, Leuven, en Nijvel; talrijke beroemde abdijen gesticht in de 7^e en 8^e eeuw (1) en in de 10^e, 11^e en 12^e eeuw (2).

Dwars door dit gebied liep de Romeinse Heirbaan van Keulen naar Bavai en was de grote handelsroute van Oost naar West. Een aftakking in Tongeren, die via Sint-Truiden naar Leuven liep, wordt later nog belangrijker. Andere wegen liepen naar Trier en Reims en verbonden het Maasland met de Saône en de Rhône en via de Alpenpassen met Italië. Via deze weg kan de Byzantijnse kunst haar beslissende invloed hebben op de Karolingische kunst. Vooral Ravenna heeft dankzij Karel de Grote een belangrijke rol hierbij gespeeld.

Vanaf de vroege middeleeuwen tot in de 18^e eeuw is er sprake van een Maaslandse bouwkunst, welke haar hoogtepunt in de 12e eeuw bereikt tijdens de Romaanse periode. Deze Romaanse bouwkunst duurt tot in de 13e eeuw, als zij verdrongen wordt door de Gotiek, die vanaf dan de vorm gaat

- (1) St-Truiden, Eijck, Thorn, Susteren, Stavelot, Malmédy, Celles, Malonne, Fosse, Nijvel, Lobbes, Aulne.
- (2) Brogne, Combloux, Woulsort, Flône, Florenne, St-Hubert, Rolduc, Herkenrode, Averbode, Val-Dieu, Park bij Leuven, Villers, Floreffe, Neufmoûtier bij Hoi, Lefte bij Dinant, Oignies, enz.

bepalen. De restanten van de Romaanse periode zijn voornamelijk kerken en abdijen; wat de huizen betreft kan men stellen, dat deze haar eigen Maaslandse architectuur ontwikkelen tijdens de 16^e eeuw om dan in de 18^e eeuw weer het veld te ruimen voor de Franse Lodewijk stijlen.

Een voorloper van de Romaanse bouwkunst is de Frankisch-Merovingische kunst, waarvan we geen architectuur resten hebben, en de Karolingische kunst. Een voorbeeld van deze laatste vinden wij in de Akense Domkerk (790-800). Karolingisch zijn de Westbouw en de achthoekige koepelruimte. De Akense Paltskapel is volgens Prof. J. Timmers afgeleid, via de San-Vitale te Ravenna, van de St-Sergius en de Bacchus te Constantinopel. De achthoekige kapel op de Valkhof in Nijmegen is een Vroeg-Romaanse, later ten dele Gotisch herstelde, navolging van de Akense Paltskapel.

De Romaanse periode in het Maasland kan men indelen in het Vroeg-Romaanse (10e en 11e eeuw), het Rijpe-Romaanse (12e eeuw) en het Laat-Romaanse (13e eeuw).

In het Vroeg-Romaanse lopen enkele stromingen door elkaar, t.w. de zaalkerken, de post-Karolingische kunst, de Ottoonse kunst en de Premier Art Roman. De zaalkerken, 5 à 7 meter bij 8 à 12 meter met een muurdikte van $\frac{1}{2}$ à $1\frac{1}{2}$ meter, worden vooral in de 7e en 8e eeuw gebouwd. Ze zijn éénbeukig, zonder toren en hebben een rechthoekig koor. Een bijzonder kenmerk is het "opus spicatum", zijnde een visgraatverband in een of meer horizontale stroken in de buitenmuur. Haar voorganger is gebouwd van palen met daartusseneen met leem bestreken vlechtwerk.

De uit de 6e eeuw stammende "San Apollinare in Classe" in Ravenna is wel het voorbeeld geweest voor de post-Karolingische kunst. De basilica uit deze periode karakterizeren zich door de drie beuken met arcadeboog op vierkante en rechthoekige pijlers, lage (of geen) transeptruimtes, rechthoekig koor met halfronde absis en aan de buitenzijde een typisch, de beuken en ramen accentuerend, metselwerk. Een voorbeeld van een transeptloze kerk is de St-Scrvaas te

Maastricht in haar eerste opzet en de parochiekerk te Celles (11^e eeuw). Een ander voorbeeld van een kerk, die in eerste opzet geen transept bezit is de St-Gangulfus te St-Truiden, die tussen de jaren 1956 en 1961 gerestaureerd werd. Haar, uit mergelsteen opgetrokken, middenbeuk is 11^e eeuws; de koortravee en de absis zijn iets later, vermoedelijk rond 1133 ontstaan, tesamen met de transeptarmen, die in de 16^e eeuw gotisch werden herbouwd. De in baksteen opgetrokken wanden van de zijbeuken dateren uit de 18^e eeuw, maar de vorm van de oorspronkelijk kleine vensters is in de meest westelijke travee nog zichtbaar. De façade heeft een laat-gotische ingang. Het interieur is zeer somber, de zware vierkante pijlers hebben slechts impostlijsten bij de geboorte van de boog en de meestal aanwezige waterlijst boven de arcade ontbreekt. Op de halve koepel van de absis na is heel de kerk in hout gedekt. Een iets jongere en ook veel kleinere navolging van de St-Gangulfus is het kerkje van Guvelingen, eveneens te St-Truiden. De westgevel is gesloten, de ingang bevindt zich aan de zuidzijde en heeft een bovendorpel en bâtière. Het muurwerk van westgevel en zijbeuken is bij vroegere herstellingen bijgelapt in baksteen waarin natuursteenblokken grillig zijn verwerkt. In de sluitwanden der transepten zijn spitsboogvensters aangebracht en het bakstenen koor dateert van 1762.

Verwant aan de voorgaande stijlgroep is de Ottoonse groep, die stamt uit Saksen en tijdens de 10^e en 11^e eeuw toegepast wordt. Het voorbeeld is de benedenverdieping van de westbouw van de St-Servaas te Maastricht. Deze stijl kenmerkt zich door de aanwezigheid van zowel een Oostkoor als een Westkoor, beiden met een even hoog transept als middenschip, verder wordt de kerk met hout afgedekt.

Eveneens een import produkt is de "Premier Art Roman" met als voorbeeld de Stiftskapel naast de St-Servaas. De uiterlijke kenmerken van deze bouwstijl: de boogfriezen, ook Lombardische friezen geheten, de daarop aansluitende lisenen en de metselwijze met vrij kleine, met de hamer bekapte

stenen, zullen ook de Rijpe-Romaanse architectuur der 12^e eeuw kenmerken, maar het voornaamste verschil met de voorgaande periode wordt niet alleen gevormd door de grotere stijleenheid, maar vooral ook door het feit, dat de kerken nu berekend zijn op een overwelling in steen, al is die ook niet steeds meteen tot uitvoering gekomen.

Tot het Rijpe-Romaans behoren de "Scemate Longobardino" en de "Rheno-Mosaanse" groep. De eerste stijlgroep wordt gekenmerkt door de invloed, die de steenhouwers uit Lombardije gehad hebben. Voorbeelden zijn de verdwenen abdijkerk in St-Truiden en de O.L.Vrouwekerk in Maastricht. Zij bezitten een overwelling in steen, waarvoor een schoorconstructie nodig is, die gevonden wordt in de bouw van de pseudo-transepten, die loodrecht op het schip gebouwd zijn en dus dezelfde functie uitoefenen als de gotische lichtboog. De Rheno-Mosaanse architectuur ondergaat een grote invloed van de Rijnlandse bouwkunst. De westkoren blijven gesloten en de kerken krijgen een laag transept, zoals dit goed te zien is in de Oostbouw van de St-Servaas. De Sint-Pieterskerk in St-Truiden is de enige kerk, die in zijn geheel tot deze architectuur behoort. Het is een driebeukige basilica, zonder transept, een middenschip dat twee traveeën lang is, voorafgegaan door een vierkante westbouw in de vorm van een lage westtoren, die, als uitzondering, van een ingang is voorzien. De rechthoekige koortravee heeft een halfronde sluiting, eveneens halfronde absidiolen beëindigen de zijbeuken. Verder bezit het kerkje, geïnspireerd op de Dom in Spiers, een dwerggallerij.

De westwerken uit het Rijpe-Romaans laten zich onderverdelen in het Rheno-Mosaanse type en het Luiks-Akense type. Het eerste type heeft een vierkante middenruimte met blokvormige torens, ze bezit geen crypte, hoewel de verhoogde vloer dit laat vermoeden; verder is er meestal een keizerszaal.

Voorbeelden: St-Servaas te Maastricht en de St-Pieterskerk te St-Truiden. Het Luiks-Akense type heeft ook een vierkant of rechthoekig middendeel, maar de ronde traptorens steken

hier boven uit; ook bezit zij geen crypte. Voorbeelden zijn de, in de 12^e eeuw met mergel verhoogde, O.L.Vrouwekerk in Maastricht en de, in 1068 gebouwde, Abdijtoren te St-Truiden. Ze werd in de Gotiek ommetseld en tijdens de barok verhoogd.

Bij de Laat-Romaanse periode kan men haast niet meer van een eigen bouwstijl spreken, ze verenigt meer diverse stijlkenmerken tot een geheel, zoals dit goed in de O.L.Vrouwe-Munsterkerk te Roermond zichtbaar is. In de Begijnhofkerk te St-Truiden ziet men in het west-portaal en in het zuid-portaal Laat-Romaanse, Vroeg-Gotische kenmerken.

2. Andere grote gebouwen.

Naast deze Maaslandse bouwkunst zijn er nog vier gebouwen in St-Truiden, die door hun vorm en architectuur opvallen. Allereerst het Stadhuis met Belfort. De benedenhelft van het belfort is van vóór de 13^e eeuw en bestaat uit dezelfde materialen als de St-Pieterskerk; t.w. ijzer-of bergsteen. Op deze basis is in 1606 de 46 meter hoge gotische toren gebouwd. In de toren bevindt zich de beiaard van de stad. De hallen ontstonden in 1366 voor de verkoop van allerlei koopwaar. De hallen, waarvan de houten zoldering later door renaissance-gewelven vervangen wordt, doet nu dienst als bibliotheek. Rond het belfort en de hallen wordt het, nu leegstaande, stadhuis gebouwd van 1726-1750 in de Lodewijk de 16^e stijl. De oorspronkelijke bepleisterde muren worden in 1930 schoongemaakt en elke verdieping wordt voorzien van drie horizontale witte banden.

De eveneens op de markt liggende hoofdkerk is de O.L.Vrouwekerk, die het eerst wordt gebouwd in 1080 door abt Adelardus, maar daarna al snel afbrandt. Na andermaal vernield te zijn geweest, wordt de kerk in 1256 herbouwd. Het huidige koor stamt uit deze bouwperiode. In de 15^e eeuw wordt het, eveneens gotische, schip met zijbeuken gebouwd. Vanaf 1256 is er een toren, die echter in 1688 instort; de tegenwoordige neo-gotische toren stamt uit 1847-1848.

Vlakbij de markt ligt het Minderbroedersklooster. Haar eerste kerk deed dienst van 1256 tot 1731, waarna de huidige in Hollandse barok wordt herbouwd. In 1940 wordt de kerk getroffen door een bom en brandt net zoals het klooster en de naastliggende woningen af. De kerk en het klooster worden op dezelfde wijze herbouwd, alleen de voorgevel van de kerk ondergaat enige wijzigingen.

De vierde nog niet besproken bijzonderheid in St-Truiden is de St-Maartenskerk. Ze is in 1870 gebouwd in een neo-Romaanse stijl. De toren is ouder en is een goed voorbeeld van de Vroeg-Renaissance in de kerkelijke architectuur.

3. De evolutie van het woonhuis in St-Truiden tot 1900.

De hiervóór behandelde Romaanse bouwkunst en de daarop volgende Gotiek behelzen slechts de kerken, belforten en stadhuizen, die in steen opgetrokken zijn. Voor het woonhuis blijft de leembouw tot in de 17^e eeuw in deze streken, en op het platteland zelfs tot ver in de 18^e eeuw in gebruik. De gevelindeling van de lemen huizen; houten kruiskozielen, horizontale geledingen en strodaken, staan model voor de steenbouw, die in de stad gedurende de 17^e eeuw langzaam het beeld gaat bepalen.

Het beeld dat St-Truiden nu geeft, vertoont een sterke gelijkenis met dat van Maastricht, dat op 40 km. afstand is gelegen. Restanten van vakwerkhuisen, zoals die te zien zijn geweest (1), uit de 16^e eeuw laten vermoeden dat de evolutie van het woonhuis, zoals die van Maastricht gedeeltelijk bekend is, ook voor St-Truiden geldt. Natuurlijk met die beperking, dat de invloed vanuit Brabant groter geacht moet worden.

Van de vakwerkhuisen zijn de kappen, de balklagen en de kelders bewaard gebleven. Typisch voor het Maasland zijn echter

- (1) Minderbroedersstraat 1968. geg. p.d.k.4133.939114.
 Naamsestraat afgebroken 1974. geg. p.d.k.937806/07.
 Gootstraat. geg. p.d.k.4133.927405.

de kappen. Deze dakvorm, de z.g. Ardennerkap, wordt gekenmerkt door een noklijn evenwijdig aan de rooilijn, ongeacht de diepte van het pand. Ze is waarschijnlijk vanuit Z-Duitsland en Zwitserland via Luik naar deze streken gekomen. De dakvlakken rusten niet op spanten, maar op balken, die opgelegd zijn op de stijlen van de zijwand en ze zijn meestal bedekt met stro. Voor Maastricht vermoedt men, dat het aantal verdiepingen tussen de twee en de vijf lagen ligt. De breedte varieert van 3,5 tot 8 à 9 meter. De begane grondruimte ligt gelijkstraats en is vrij hoog (4 à 5 meter). Men woont op de 1e verdieping (Luijbe), deze doet geen dienst als opslagruimte en er zijn meestal geen scheidingswanden (2). De 2e verdieping is minder hoog als de 1e en doet dienst als opslagruimte, de eerste ruimte in de kap kan deze functie ook vervullen. Alleen bij de belangrijkste huizen treft men een derde verdieping aan.

In de beginperiode heeft een algemeen aanvaard gevelschema ontbroken, in het begin van de 17^e eeuw heeft men hier de Maaslandse Renaissance voor gekozen, wat een variatie inhoudt van de hierna te bespreken bak-en-zandsteenstijl. Deze stijl houdt stand tot het begin van de 18^e eeuw, als ze plaats maakt voor een strakkere bouwstijl, waarbij de kruiskozijsen voorzien worden van rechte kantstijlen in plaats van hoekblokken.

Uit deze 18^e eeuwse gevelstijl groeit een lokale variant, waarbij de kruiskozijsen worden voorzien van een gebogen bovendorpel met sluitsteen boven de middenstijl. In het derde kwart van de 18^e eeuw wordt de zuivere Franse raamvorm regel, zijnde een hardstenen omlijsting met gebogen bovendorpel en sluitsteen. Voor de rest van de gevel vindt, gelijk met de evolutie van het raam, een versobering plaats.

In het begin van de 18^e eeuw overwint de Maaslandse dakvorm en wordt net zoals in Roermond, Sittard en Aken de

(2) "In de drie kronen", huis hoek Naamsenstr. en H.Brugstraat.

meest gebruikte. Dit is niet altijd zo geweest; op oude tekeningen wordt het ritme hier en daar onderbroken met een noklijn loodrecht op de straat, hetgeen op een Brabantse invloed wijst.

Deze Brabantse invloed voert vooral terug op de daar ontwikkelde "Traditionele bak-en-zandsteenstijl". Deze bouwstijl stamt indirect uit de Gotiek en uit de laat-middeleeuwse leembouw. Ze is in de 16^e eeuw gegroeid en in de 17^e eeuw beleeft ze haar hoogtepunt. Zehoudt in Brabant tot in de 18^e eeuw stand. De kenmerken van deze stijl zijn de volgende: Op de eerste plaats het kruisraam met lijsten, dorpels, middenstijl, en tussendorpel in afgekante witte steen. Ook de hiertoe behorende halfkruisramen, de in de breedte of in de hoogte gedeelde ramen, vertonen dezelfde afwerking. Meestal zijn de kruisramen beneden voorzien van luiken, de vensterboom en posten hebben dan een vierkante uitholling, waar het luik precies in past. De bovenhelft wordt afgesloten met twee of drie gedraaide smeedijzeren staven, die met lood in de zandsteen zijn bevestigd. De druk op deze ramen wordt via gemetselde ontlastingsbogen afgevoerd naar de muur en naar de middenstijl. Verder opvallend zijn de speklagen en druiplijstbanden. Deze lagen in witte steen liggen vaak in het verlengde van architectuur elementen (dorpels, dekplaten van trappen aan de trapgevel) en geven de gevel een horizontale geleiding. Daartegen weegt dan weer op de verticale gevelomlijsting van de hoekketting, bestaande uit zandsteen ter dikte van twee of drie baksteen-lagen, waarvan de voegen telkens samenvallen met de baksteen-voegen. Ze hebben ook een wisselende breedte en lengte, zodat ze beter in de muur verankerd liggen. Bij dit geheel behoren dan nog de steigergaten, die eerst functioneel, maar later een zuiver bekroningsmotief worden en bestaan uit vier zandsteen blokken; het sousbassoment, ofwel de zandstenen plint, die in de hele 17^e eeuw voorkomt. Ook het dak krijgt een in deze stijl passende behandeling. Betreft het een langs-gevel, dan wordt deze meestal onderbroken met een z.g.

Vlaams dakvenster met rondboograam, bossages, kroonlijst, voluten en onderbroken fronton. De meest voorkomende bekroning van de gevel is echter de trapgevel, daar vooral in de stad de noklijn loodrecht op de straat staat. Dit gevel gedeelte wordt meestal versierd met een rondboograam en een zware druiplijst. In de bewerking van de trapgevel kan men in de stad de overgang naar de Franse Lodewijk stijlen zich langzaam zien voltrekken. Tegen het einde van de 17^e eeuw wordt dit een hals gevel, versierd met voluten en frontons, hetgeen het einde aangeeft van de bak-en-zandsteenstijl in de stad. Op het land leeft de stijl langer door, maar hier verdwijnen de zandsteenstijl elementen om plaats te maken voor de hierop geïnspireerde baksteenornamenten, zoals de baksteenfries als daklijst, zijnde een paar rijen hoeks gelegde bakstenen, die afwisselend gelegd worden, met een rij langs gelegde bakstenen. Deze baksteenfries, die iets vooruit steekt, wordt, samen met de in vlechting gelegde geveltop, regel tot omstreeks 1800. Het opkomen van deze stijlfiguren gaat samen met het verdwijnen van de speklagen, hoekkettingen en sousbassement.

Uitgaande van de leembouw en de vakwerkhuisen vindt in St-Truiden de verstening plaats, met de wetenschap van de bak-en-zandsteenstijl, maar vooral aan de hand van de Maaslandse Renaissance (hierbij valt nog op te merken: het verschil in materiaal gebruik, t.w. zandsteen en hardsteen). Tot het begin van de 18^e eeuw houdt deze stijl stand. Ze wordt gevolgd door de Franse Lodewijk stijlen, die, hoewel vertraagd, hun invloed op de architectuur gaan uitoefenen. Hierna komen dan de diverse neo-stijlen, om weer te eindigen bij de neo-Lodewijkstijl, die in St-Truiden veel voorkomt. Deze neo-Lodewijkstijl is een gevel, die qua indeling terug wijst naar de Maaslandse Renaissance met haar verhoudingen; en voorzien is van een stuclaag met versieringen in de Lodewijkstijl. Bij enkele huizen, die van zo'n stuclaag voorzien zijn, kan men in de zij-en-achterwand sporen van de Maaslandse Renaissance en de vakwerkbouw terug vinden (Naamse straat).

Wat het dak betreft, is ook in St-Truiden de overheersende dakvorm de Ardennerkap, die op enkele plaatsen onderbroken wordt door een noklijn loodrecht op de straat, waarvan het voorste gedeelte nog meestal afgeschuind is (half tentdak). De Franse invloed vindt men hier ook in het dak terug, waarbij de gevel bekroond wordt met een groot fronton, zoals die vooral veel op de markt voorkomt.

4. De stad en het woonhuis.

a. Van 1900 tot 1950.

In deze periode vindt er, behalve enkele Jugendstil woningen, bijna geen nieuwbouw plaats in de binnenstad. Daarbuiten ontstaan vanaf die tijd de nieuwe wijken (Stationsbuurt, Nieuw-St-Truiden). De stad besteedt meer aandacht aan de voorzieningen. Zo wordt er in de belangrijkste straten riolering aan gelegd. Verder wordt er aandacht besteed aan de detaillering van de straat (voetpaden, verlichting).

In het begin van deze eeuw worden enkele krotwijkjes afgebroken, waardoor bepaalde pleinen ontstaan o.a. St-Maartensplein (zie tek. H.4.), Mijnstraat-Diesterstraat (zie tek. H.5.), Abdijstraat, enz. Daarnaast worden de huizen, die slechts één verdieping hebben en lager zijn dan de gemiddelde woning van de straat, opgehoogd en wel met dezelfde soort materiaal en in dezelfde stijl als de rest van het huis. Het ontstaan van de winkelstraten kan men in het begin van de 20e eeuw zien door de kleine verbouwingen, die hier en daar de begane grond van een woonhuis in winkelruimte doen veranderen. Dit gebeurt heel bescheiden door de oude ramen te vervangen door een veel dikker en gedetailleerder kozijn, dat de aandacht moet trekken. Op den duur gaat men echter toch breken en verdwijnt de hele begane grond pui om plaats te maken voor een, nog in hout uitgevoerde, etalage (1950); die qua vorm nog verwant is met de rest van de gevel.

b. Van 1950 tot heden.

Vanaf de tweede wereldoorlog gaan de winkeliers de verbou-

wingen steeds groter aanpakken. Eerst wordt de hele begane grond van de gevel winkelpui. Deze pui gaat na 1950 steeds meer los staan van de rest van de gevel; hij wordt van een ander materiaal gemaakt, met een andere vorm, kleur, verhouding, enz. Dit verschil met de rest van de gevel en de grotere financiële middelen zijn vanaf 1960 de oorzaak, dat de verbouwing van de begane grond aanleiding wordt om het hele pand te verbouwen. Het pand wordt dan dus van een nieuwe gevel voorzien, waarbij de rest van de gevel aangepast is aan de winkelpui, maar waardoor nu de hele gevel in schril contrast staat met zijn omgeving. Dit alles is nog niet te gek! Vanaf ongeveer 1965 gaan de winkels gewoon nieuwbouw plegen, waarbij ze zich in ongeveer twee dagen van het oude pand ontdoen en er in ongeveer twee maanden een nieuw neerzetten. Vanaf 1972 is echter het hek van de dam; met woningen tegelijk wordt nu de oude stad afgebroken om plaats te maken voor de z.g. "buildings" (dit zijn appartementen-flats met op de begane grond winkels). Deze gebouwen houden geen rekening meer met de bestaande kavelverdeling, het aantal verdiepingen; de gemeente ondersteunt deze vervreemding nog een beetje door een nieuwe bouwlijn voor te schrijven op twee meter achter de oude, zodat het verkeer in de toekomst geen hinder meer zal ondervinden van de dubbel geparkeerde wagens.

Wat de ontwikkeling van sloop en nieuwbouw betreft, kan men stellen, dat de woningbouw en de kantoren ermee begonnen zijn in de van secundair belang zijnde straten, op het moment dat de winkelier nog alleen zijn pui vernieuwde. Als men de buildings voor de woningbouw gaat maken, gaat ook de winkelier over op nieuwbouw. Men mag aannemen, dat over ongeveer één jaar deze ontwikkeling de markt bereikt, zoals men reeds de eerste voorboden kan waarnemen (Zuid-wand tek.H.2.)

Vanaf 1950 begint ook het verkeer zijn eisen te stellen en men gaat o.a. parkeerplaatsen maken. Zo worden de in 1940 gebombardeerde huizen niet meer opgebouwd, maar juist gesloopt, zodat in 1957 het Minderbroedersplein ontstaat (50 parkeerpl.). Vanaf 1966 gaat de stad in een waanzinnig tempo alle straten

asfalteren, waarbij ze begint met de markt en de winkelstraten. De markt ondergaat in dat jaar zijn reconstructie en wordt tot parkeerplaats gepromoveerd. De asfaltering vindt meestal plaats zonder de bestaande bestrating te verwijderen. Opvallend in St-Truiden is de summiere aanwezigheid van verkeersborden.

4. c. Konklusie.

De tendens die in de vorige pagina's afgeschilderd is, kan als volgt samengevat worden:

Vanaf ongeveer 1965 besteden, zowel de overheid als de particulieren, geen enkele aandacht meer aan de bestaande toestand. Beiden hebben alleen nog maar oog voor de middenstand, expansie, enz, zoals dat duidelijk blijkt uit de behandeling van de woningen en straten.

Een voorspelling voor 1980 is op basis van de geconstateerde stroomversnelling niet meer moeilijk:

- 1. Er bestaan dan bijna geen oorspronkelijke rooilijnen meer, waarbij in elke straat dubbel geparkeerd kan worden.
- 2. De in 1965 bestaande verkaveling zal slechts in de woonwijk St-Gangulfus goed herkenbaar zijn.
- 3. Historische gebouwen zullen afgebroken zijn of worden, omdat ze niet meer in het straatbeeld passen.
- 4. Voor de functies van oude gebouwen heeft men nieuwe gebouwen gemaakt, zodat de ouden leeg konden te staan en vervallen.
- 5. Er zal bijna niet meer gewoond worden in de binnenstad.

Konkreet:

- 6. Verbreding van de
 - a. Naamsestraat.
 - b. Plankstraat.
 - c. Breendonkstraat.
 - d. Ridderstraat.
 - e. Hamelstraat.
 - f. Capucinessenstraat.
 - g. Sluisbergstraat.
 - h. Beekstraat.
 - i. Luikerstraat.
 - j. Schepen de Jonghstraat.
 - k. Kazernestraat.

- 7. Afbraak van:
 - a. Minderbroederklooster.

- b. Kloosterkerk Redemptoristen.
- c. Gebouwen van de Commissie van Openbare Onderstand (C.O.O.)
en het klooster van de Capucijnen.
- d. Theater van het Seminarie.
- e. Sint-Augustinuskapel.
- f. Huidige gebouw van de beeldende kunst.
- g. Kerk en klooster van het Instituut St-Marie.

D. BESCHRIJVING VAN DE TEKENINGEN.

ALGEMEEN

Alle gegevens, die in de tekeningen serie A t/m J verwerkt zijn, (daar de gemeente niet beschikte over deze gegevens) zijn ter plaatse verzameld. Door het grote aantal woningen was het niet mogelijk de kaarten tot in de kleinste details, overeenkomstig de werkelijkheid weer te geven. De kaarten zijn dan ook bedoeld en gebruikt voor het vaststellen of bewijzen van structuren , groeiprocessen en eigenschappen van St-Truiden.

A. OUDERDOMSKAARTEN

1.Ouderdomskaart tot 1750.

De gegevens zijn afkomstig van een beoordeling van ieder huis afzonderlijk aan de hand van architectuurkenmerken. Alleen voor de datering van bijzondere gebouwen is gebruik gemaakt van geschreven bronnen.

Wanneer door een verbouwing het eigenlijke bouwjaar niet meer te herkennen was, is de verbouwings datum als ouderdom van het huis genomen. Daar dit in St-Truiden nogal veel voorkomt (neo-lodewijkstijl , zie deel I,C3), is het beeld wat deze kaarten scheppen in feite gunstiger.

2.Ouderdomskaart 1750 tot heden.

Zie A.1.

3.Ouderdomskaart.

Aan de hand van de gegevens van de technische dienst in St-Truiden, die in 1943 de toenmalige bebouwing heeft vergeleken met 1918 en 1843, is deze kaart gemaakt. Het laat zien welke kavels in welke tijd voor het eerst bebouwd zijn .

4.Ouderdomskaart detailgebied.

De gegevens zijn verkregen aan de hand van geschreven bronnen.

B. FUNCTIE KAARTEN.

1. Wonen begane grond.

Een concentratie van de functie wonen op de begane grond is te constateren rond de Schepen de Jonghstraat en in en om de St-Gangulfus.

2. Wonen 1^e verdieping.

Op de eerste verdieping is het wonen over de hele binnenstad verspreid .

3. Wonen 2^e verdieping.

Een concentratie hiervan vindt men boven het winkelcentrum (B 5).

4. Kenmerkend voor St-Truiden is de grote hoeveelheid ruimte, die de diverse kloosters, ziekenhuizen, en scholen in de binnenstad in beslag nemen.

5. Het winkelcentrum beslaat de Tiensestraat, de Hoog Brugstraat, de Markt en de Luikerstraat met als "bufferzône" de Hamelstraat en de Ridderstraat.

6. Kantoren en overheids gebouwen zijn over de hele binnenstad gelijkmatig verdeeld.

De functie kaarten leren ons, dat het wonen wel gelijkmatig is verdeeld over de binnenstad, maar dat het toch duidelijk ondergeschikt is aan de functies, die de stad voor de buitenwijken én de regio vervult, gezien het grote aantal winkels, kloosters, ziekenhuizen en scholen.

C. KWALITEITS KAARTEN.

1. Bouwkundige kwaliteitskaart.

Rekening houdend met de mogelijkheid tot het combineren met andere kwaliteits kaarten, zijn de huizen slechts in drie kwaliteits groepen verdeeld. Waar bij in de kategoriën

goed en slecht, slechts die huizen kwamen te vallen waarvan de nieuwheid of degelijkheid afstraalde, of die huizen die van ellende bijna in elkaar stortten.

De huizen zijn slechts van de straatzijde op hun bouwkundige kwaliteit beoordeeld.

2. Architectonische kwaliteitskaart.

Ook bij deze kaart zijn, vanwege het combineren van kaarten, slechts drie kategoriën onderscheiden, waarbij weer slechts de uitersten genoteerd zijn.

Beeldbepalend zijn die huizen, die de straat in positieve zin beïnvloeden, beeldverstoring zijn die huizen die de straat in negatieve zin beïnvloeden.

3. Stedebouwkundige kwaliteitskaart.

Met deze kaart wordt niet aangegeven welke waarde een huis of gevelwand heeft, maar is theoretisch de hogere graad van invloed, die een bepaalde plek kan uitoefenen door zijn ligging, weergegeven. Bijvoorbeeld de beëindiging van een straat, het door hoogte verschil geaccentueerde straatwand gedeelte(n), enz.

4. Kwaliteitskaart van de puien.

Bij deze kwaliteitskaart is ingespeeld op de funeste invloed, die de nieuwe puien op het straatbeeld kunnen hebben. Hierbij is de relatie tussen de pui van de benedenverdieping en de gehele gevel vergeleken. Wanneer deze van verschillende architectuur waren, zijn ze als beeldverstoring beoordeeld, anders als neutraal of goed.

5. Rooilijn.

Zoals uit het vocrafgaande gebleken is, verandert men in St-Truiden de bouwlijn van de nieuwbouw, ongeacht de oude rooilijn, om zodoende trapsgewijs een bredere straat te verkrijgen. De ongelooflijk storende werking van deze handelswijze is in de tekening weergegeven, waarbij geen gebruik is gemaakt van de kennis van het verleden van de stad.

Dus als de verbreding van een straat op deze manier voltooid is, dan is deze handelswijze niet meer te herkennen, dan in een vervelend straatprofiel en ze is dan ook niet aangegeven op de kaart (Bij Stenaertberg).

D. DIVERSEN.

1. Geklasseerde Monumenten.

Op deze kaart zijn de, in de binnenstad van St-Truiden, beschermde gebouwen aangegeven. Overigens houdt die bescherming weinig in, als men het in 1934 geklasseerde deel van de abdij bekijkt. Dit gebouw is nl. in 1956 drastisch verbouwd, waarbij geen enkele aandacht besteed is aan het gebouw zelf, er zijn zelfs geen tekeningen meer van te vinden!

2. Bijzonder plan van aanleg.

Het Bijzonder plan van aanleg (BPA) is te vergelijken met het nederlandse bestemmingsplan. Voor de binnenstad van St-Truiden zijn 6 BPA's gemaakt, waarvan er vier een K.B. hebben. De andere twee zijn onlangs afgewezen.

3. Bijzonder plan van aanleg.

Op deze kaart is aangegeven, wat de gemeente via BPA's met de binnenstad van plan is. Opvallend is dat de gemeente zich slechts intensief bezighoudt met het kapitaal krachtigste deel van de binnenstad, waarbij ze die weinig verplichtingen oplegt en slechts vijf soorten zônes onderscheidt. Dit houdt in dat iedereen in feite kan doen en laten waar hij zin in heeft, daar die zônes inspelen op de wensen van dat kapitaal krachtige deel.

4. Gewestplan.

Op de tekening is de consequentie voor de binnenstad van St-Truiden weergegeven. Belangrijk is het onbeschermd laten van de resten van de stadswal, die als een groene ring

rond de binnenstad nog voor het grootste deel aanwezig is; en het onbeschermd laten van het grootste deel van die binnenstad.

5. Kapplan.

Duidelijk kan men de ardennerkap herkennen, die in St-Truiden de straten begeleidt.

6. Bebouwing 1973.

Op deze tekening is het bebouwde deel van de binnenstad zwart gemaakt, waardoor bij vergelijking met de, op dezelfde manier behandelde, kaart D7, het volbouwen van vooral de binnenterreinen opvalt.

7. Bebouwing 1943.

Zie D6.

8. Situatie 1915.

9. Situatie 1824.

10. Materialenkaart.

Op deze kaart is aangegeven van welke materialen de gevel is gemaakt. De met zwart aangegeven, in beton uitgevoerde, gevels zijn de, vooral in de laatste tien jaar ontstane, gebouwen. De gepleisterde gevels zijn meestal in een neolodewijkstijl, waaronder een oudere gevel schuil gaat.

11. Verkeers situatie.

In St-Truiden kiert men veel eenrichtingstraten, maar men kan toch betrekkelijk eenvoudig overal met de auto komen en vooral overal parkeren (dubbel parkeren wordt oogluikend toegestaan). Fietsers mogen in alle straten in beide richtingen rijden.

00

12. Parkeerplaatsen.

E. COMBINATIE KAARTEN.

1.--

2. Bij combinatie van de bouwkundige en architectonische kwaliteits kaart komen de waardevolle gebouwen, die in slechte staat verkeren, duidelijk tot uitdrukking. Doordat bij het maken van de bouwkundige en architectonische kwaliteitskaarten uitgegaan is van uitersten, kan men stellen, dat vooral deze gebouwen om herstel vragen. Opvallend is ook de in goede bouwkundige staat verkerende beeldverstorende gebouwen.

3. Stedebouwkundige kaart-E2.

De combinatie van de stedebouwkundige kaart met de kaarten E2, C4 en C5 leert dat men vooral op stedebouwkundig belangrijke plaatsen de "rotte" plekken van St-Truiden kan vinden; een lelijke pui, een verkeerde rooilijn, of een mooi maar bouwvallig pand hebben daardoor een relatief grote negatieve invloed op het stadsbeeld.

4. Stedebouwkundige kaart-C4.

Zie E3.

5. Stedebouwkundige kaart-C5.

Zie E3.

F. GEVELS DETAILGEBIED.

1. Plankstraat / Cl-Cartuyvelstraat	schaal 1-500
2. Abdijstraat	schaal "- "
3. Noord Vest - C.O.O.	schaal "- "
4. Stenaartberg	schaal "- "
5. Diesterstraat - Mijnstraat	schaal "- "

G. STRAATPROFIELEN DETAILGEBIED.

- 1. Doorsnede's 1 - 6
- 2. " " " " 7 - 12
- 3. " " " " 13- 19
- 4. " " " " 20- 24

H. HISTORISCHE ONTWIKKELING van de GEVELS en GEVELWANDEN.

1. Plankstraat - Abdij 1957-1974 schaal 1 : 500

In de kaarten 1 t/m 5 is de verandering, die bepaalde straatwanden in de laatste eeuw hebben ondergaan weergegeven. Vooral het ontstaan van de kleine pleintjes in het begin van deze eeuw en de rigoreuze nieuwbouw na 1965 komen duidelijk naar voren.

2. Markt westgevel 1891-1961-1974 schaal 1:500

Zie Hl.

3. Naamsestraat - Sluisbergstraat 1964-1974 schaal 1:500

Zie Hl.

4. Tiensestraat - St. Maartensplein 1891-1974 schaal 1:500

Zie Hl.

5. Diesterstraat - Markt Noord 1891 - 1974 schaal 1:500

Zie Hl.

6. Nieuwbouw 1960-1975

Op de tekening is de nieuwbouw uit de jaren 1960 t/m 1975, die geen rekening heeft gehouden met de gebruikelijke maten, vormen en materialen van de binnenstad, weergegeven. Buiten het grote aantal onaangepaste nieuwbouw, is van essentieel belang, de versnelling die waar te nemen valt van dit soort nieuwbouw. Waren het in de jaren 1960-1970 15 gebouwen, in de jaren 1970 t/m 1975 zijn dat er al 21. Opvallend is ook, dat dit soort nieuwbouw vooral in het al eerder genoemde kapitaalkrachtige deel van St-Truiden gerealiseerd wordt.

I. DOORDRINGBAARHEID en HERKENBAARHIED.

1. Doordringbaarheid 1900.

De binnenstad van St-Truiden was, net zoals andere binnensteden, goed doordringbaar. Om de + 50 meter kon men links of rechts afslaan, om via een straatje of steeg bij een volgende splitsing te komen. De hele stad is ingesteld op de voetganger.

2. Doordringbaarheid 1943.

Na de komst van de auto neemt ook de behoefte om de stad te voet te doorkruisen af en verdwijnen enkele steegjes en ontstaan juist enkele pleintjes die niets met het straatbeeld te maken hebben. Zo wordt o.a. de abdij toren een deel van de marktgevelwand.

3. Doordringbaarheid 1973.

Op één na zijn alle steegjes verdwenen en worden de straten verbreed .

4. Herkenbaarheid.

Een tweede factor waardoor een binnenstad als een aangename verblijfsruimte ervaren wordt, is naast de vele om aandacht vragende details, de mogelijkheid zichzelf in die binnenstad te situeren. Bijna overal kan men wel in het verlengde van een straat een toren of bijzonder gebouw zien. Ongemerkt leiden deze "kijkpunten" een voetganger naar het centrum van de stad.

J. THEATERTJE.

- 1. Gevels + Doorsnede's. schaal 1:500
- 2. Plattegrond ontwerp 1843. schaal 1:200
- 3. " " " " beganegrond, situatie 1973. schaal 1:200
- 4. " " " " 1^e verdieping, " " " " " " " "
- 5. " " " " 2^e verdieping, " " " " " " " "
- 6. Abdij + Theater, situatie 1840. schaal 1:500